Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

І.В. Болокан

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ОСОБЛИВА ЧАСТИНА)

Методичні рекомендації до написання курсової роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № від

Запоріжжя
2026

УДК 347+347.6](076.5)
Б794

Болокан І. В. Цивільне право (особлива частина) : методичні рекомендації до написання курсової роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2026. 53 с.

У навчально-методичному виданні викладені рекомендації щодо підготовки та написання курсової роботи з навчальної дисципліни «Цивільне право» (Особлива частина) здобувачами юридичного факультету. Окреслюються основні етапи роботи: вибір теми дослідження, обґрунтування актуальності, визначення об’єкта і предмета, формулювання мети і завдань, збір і систематизація матеріалу, опрацювання наукової літератури та нормативних джерел. Подаються вимоги до оформлення курсової роботи, зразки титульного аркушу, змісту, переліку умовних позначень і скорочень, оформлення розділів та підрозділів курсової роботи, бібліографічного опису переліку посилань, наводяться приклади формулювання актуальності теми курсової роботи, її мети та завдань, об’єкта та предмета дослідження у курсовій роботі, опису методів наукового пізнання, за допомогою яких здійснювалось дослідження у курсовій роботі, формулювання загальних висновків за результатами проведеного у курсовій роботі дослідження тощо.

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право».

Рецензент
Н. В. Верлос, доктор юридичний наук, професор, декан юридичного факультету ЗНУ.

Відповідальний за випуск
Д. О. Єрмоленко, доктор юридичний наук, професор, завідувач кафедри цивільного права ЗНУ.

ЗМІСТ

Вступ.....4
Методичні рекомендації до виконання курсової роботи……...6
Вимоги академічної доброчесності……..6
Затвердження теми курсової роботи……6
Основні обов’язки керівника курсової роботи……7
Розробка та узгодження плану виконання курсової роботи ……..…7
Обсяг і вимоги до оформлення курсової роботи……9
Структура курсової роботи та зміст структурних частин…….……10
Захист курсової роботи…….....16
Оцінювання курсової роботи……..17
Критерії оцінювання виконання та захисту курсової роботи……...…18
Рекомендований перелік тем курсової роботи……....23
Перелік рекомендованих джерел……27
Перелік використаних джерел……27
Додаток А. Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи…....29
Додаток Б. Приклад подання реферату до курсової роботи…….30
Додаток В. Зразок оформлення змісту курсової роботи ……..…31
Додаток Г. Зразок оформлення скорочень та умовних познак……32
Додаток Д. Приклади формулювання актуальності теми……33
Додаток Е. Приклади формулювання мети та завдань курсової роботи.....38
Додаток Ж. Приклади формулювання об’єкта та предмета дослідження у курсовій роботі……..40
Додаток И. Приклади опису методів наукового пізнання, за допомогою яких здійснювалось дослідження у курсовій роботі……..41
Додаток К. Зразок оформлення розділів та підрозділів курсової роботи...44
Додаток Л. Приклади формулювання загальних висновків за результатами проведеного у курсовій роботі дослідження……..……45
Додаток М. Зразок оформлення переліку джерел посилання ……...52

ВСТУП

Освітньо-професійною програмою «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та навчальними планами підготовки здобувачів вищої юридичної освіти (далі – здобувачі у відповідних відмінках) передбачено написання курсової роботи з дисципліни «Цивільне право», як одного з видів самостійної наукової роботи здобувачів.

Написання курсової роботи здійснюється на завершальному етапі вивчення дисципліни, перед складанням іспиту, що дозволяє підтвердити отримання необхідного рівня професійної підготовки здобувача як майбутнього фахівця з цивільного права, доводить отримання ним навичок наукового аналізу. Курсова робота є також формою індивідуальної роботи.

Метою написання здобувачами курсової роботи є не лише закріплення, але й поглиблення отриманих теоретичних знань з курсу «Цивільне право» (Особлива частина), вміння довести навички узагальнення набутих у процесі навчання знань, їх застосування у життєвих ситуаціях та практичній діяльності, що, в свою чергу, дозволяє продемонструвати вміння комплексного вирішення конкретного завдання, пов'язаного з обраним фахом. Важливим для досягнення вказаної мети є вміння самостійно опрацьовувати правничу літературу, наукові праці, інші доктринальні джерела з цивільного права, зміст нормативно-правових актів. Саме це є першим кроком до набуття досвіду наукового дослідження, навичок систематизації наукового матеріалу, які починаються з відбору та аналізу матеріалу, та закінчуються формулювання висновків за результатами проведеного наукового дослідження.

Написання курсової роботи формує низку компетентностей та підтверджується досягненням програмних результатів навчання:

1) інтегральна компетентність – здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності;

2) загальні компетентності:

– здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

– здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

– знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності;

– здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології;

– здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

3) спеціальні компетентності:

– здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право;

– здатність використовувати бази даних органів юстиції та інформаційні технології необхідні під час здійснення юридичної діяльності;

– здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин;

– здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти;

– здатність аналізувати правові проблеми та обґрунтовувати правові позиції;

– здатність до критичного та системного аналізу правових явищ;

– здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування;

– здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення;

4) результати навчання:

– визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин;

– проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел;

– давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю;

– оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему;

– складати та узгоджувати план власного прикладного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами;

– самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій;

– вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології;

– знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права;

– використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності;

– вільно використовувати для правничої діяльності доступні інформаційні технології і бази даних;

– виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки;

– готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

Успішне написання курсової роботи передбачає глибоке оволодіння методологією наукової дослідницької діяльності, поглиблене засвоєння окремого питання навчального матеріалу дисципліни «Цивільне право» (Особлива частина).

Перед написанням курсової роботи здобувач обов'язково має дослідити:

– норми цивільного законодавства з конкретної проблематики;

– наукову і навчальну літературу з теми курсової роботи;

– матеріали судової практики та практику застосування законодавства з теми курсової роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Вимоги академічної доброчесності. Курсова робота є різновидом наукової роботи, що означає обов'язкове дотримання академічної доброчесності. Перед дослідженням теми курсової роботи, здобувач має ознайомитись з положеннями Кодексу академічної доброчесності ЗНУ, відповідно до якого, для здобувачів вищої освіти та інших осіб, що навчаються є гідним, зокрема:

– відповідально ставитись до своїх обов'язків, вчасно та добросовісно виконувати всі види робіт, передбачені навчальними програмами та планами;

– самостійно виконувати всі види робіт, використовуючи методичні посібники, рекомендації викладачів, додатково опрацьовуючи нову літературу;

– використовувати у дослідницькій діяльності лише перевірені та достовірні джерела інформації та грамотно посилатися на них у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

– подавати на оцінювання лише самостійно виконану роботу, що не є запозиченою або перероблену з іншої, виконаної третіми особами;

– дотримуватися норм законодавства про авторське право і суміжні права;

– надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Для здобувачів вищої освіти ЗНУ є неприйнятним:

– надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб;

– фальсифікувати або фабрикувати інформацію, наукові результати з їх наступним використанням у курсовій роботі.

На останньому етапі виконання курсової роботи кожен здобувач заповнює та підписує Декларацію академічної доброчесності здобувача ступеня вищої освіти (бланк декларації розміщено на платформі Moodle https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=18270).

У разі порушення правил академічної доброчесності робота здобувача оцінюється незадовільно, що означає повторну підготовку курсової роботи (відповідно до п. 4.2.4. Кодексу академічної доброчесності ЗНУ).

Затвердження теми курсової роботи. Кафедрою цивільного права затверджено приблизний перелік тем курсової роботи (наведено в цих методичних рекомендаціях), з яких здобувач може обрати собі будь-яку тему, яку він бажає більш детально та ґрунтовно дослідити. Обрати тему здобувач може керуючись як власними міркуваннями (інтересами), так і порадами наукового керівника. Будь-яка тема із запропонованого переліку може бути основою теми, яку сформулює (переформулює, вдосконалить) здобувач. Важливим моментом при обранні теми є вимога щодо неповторюваності теми з тими темами, які вже було обрано іншими здобувачами. Якщо жодна із запропонованих у переліку тем не зацікавила здобувача, він може запропонувати власну тему, однак при цьому він має обґрунтувати доцільність її розробки, довести, що саме при дослідженні запропонованої ним теми він зможе найповніше показати та застосувати свої знання, здобуті в результаті вивчення

теоретичного матеріалу при підготовці до практичних занять, опрацювання лекційного матеріалу. З метою підтвердження чи заперечення відповідності запропонованої здобувачем теми навчально-методичному плану, тему розглядає науковий керівник, і у разі такої відповідності ним надається дозвіл на виконання курсової роботи з відповідної теми.

Загальними вимогами до теми курсової роботи є її актуальність і конкретність, необхідною є також наявність практичної спрямованості. Назва (тема) курсової роботи повинна відповідати її змісту і розкривати мету дослідження. При виборі теми здобувачу слід враховувати такий важливий чинник, як наявність достатньої кількості наукової та навчальної літератури з обраної проблематики, а також нормативних джерел з цивільного права. Отже, основними критеріями вибору теми, які мають враховуватись здобувачем, є її актуальність, новизна, перспективність, можливість розробити тему в обмежений проміжок часу та можливість отримати достатню кількість необхідної інформації.

Закріплення за здобувачами теми курсової роботи здійснюється на засіданні кафедри цивільного права, при цьому здобувачам слід пам’ятати, що довільна зміна теми курсової роботи не дозволяється. У разі необхідності здобувач може змінити тему курсової роботи за письмовою заявою і з дозволу наукового керівника та завідуючого кафедри. Обмеженими є й строки для зміни теми, зокрема така зміна може відбутись не пізніше одного місяця до закінчення терміну виконання курсової роботи.

Важливим є дотримання здобувачем визначених навчальним планом строків виконання курсової роботи, адже лише тоді стає можливим належне рецензування курсової роботи та її доопрацювання (у разі необхідності). Виконання курсової роботи з дисципліни «Цивільне право» (Особлива частина) для здобувачів юридичного факультету заплановане на шостий семестр.

Основні обов’язки керівника курсової роботи:

– допомога у визначенні теми роботи, складанні плану роботу (питання, які мають бути розкрити у змісті курсової роботи), спрямування напрямів пошуку здобувачем матеріалів, необхідних для написання роботи;

– консультувати здобувача з питань послідовності виконання роботи, обсягу і змісту її окремих частин, методології теоретичного дослідження, збирання, аналізу та узагальнення фактичного матеріалу;

– допомога у підборі наукової літератури, нормативних актів, необхідних для розкриття теми курсової роботи;

– погодження календарного плану підготовки та написання курсової роботи;

– бути присутнім на захисті курсової роботи.

Розробка та узгодження плану виконання курсової роботи. Наступним етапом після ухвалення теми курсової роботи є складання календарного плану підготовки курсової роботи, в якому здобувач разом з науковим керівником погоджують строки виконання окремих етапів дослідження (підрозділів та розділів курсової робити, вступу, висновків тощо). Погодження плану передбачає обговорення змісту основних питань, які здобувач планує дослідити в курсовій робот. Далі здобувачем здійснюється опрацювання доктринальних та

нормативних джерел, за результатами якого готується відповідний перелік. Детальне дослідження доктринальних та нормативних джерел, періодичних та монографічних видань, дисертаційних робіт тощо дозволяє здобувачу визначитись із структурою своєї курсової роботи та скласти розгорнутий план (структурний елемент – «Зміст») курсової роботи, в якому, зокрема, вказуються орієнтовні назви розділів і підрозділів, їх обсяги.

Складена здобувачем бібліографія (список нормативно-правових джерел, наукової та навчальної літератури, монографічних видань, дисертаційних робіт тощо, які він планує використати при написанні курсової роботи), подається науковому керівнику, який погоджує її та надає поради щодо доцільності чи недоцільності використання того чи іншого джерела.

Після опрацювання загальної та спеціальної літератури здобувач подає науковому керівнику перший варіант змісту курсової роботи. Цей зміст у разі вдалого його формулювання може стати й остаточним варіантом. Зміст курсової роботи складає основу роботи. Саме у ньому знаходить відбиток структура курсової роботи. Правильність його складання є передумовою повного розкриття теми, дозволяє продемонструвати логічний зв’язок окремих частин курсової роботи. Вимогами до пунктів плану є чіткість їх формулювання, відсутність дублювань назв розділів із назвою курсової роботи, а назв підрозділів – із назвою розділів. Кожний пункт плану має доповнювати інші пункти, що й дозволить найбільш повно розкрити тему, обрану здобувачем.

Написання курсової роботи не вимагатиме багато часу, якщо якісно буде виконано підготовчий етап, а саме збір, обробка та аналіз інформації. В процесі пошуку необхідного матеріалу важливим є виокремлення найважливіших (базових) праць, на яких ґрунтуватиметься дослідження у курсовій роботі. Здобувачу слід пам’ятати про важливість збору інформації у повному обсязі, оскільки у подальшому нестача інформації тягне неможливість дослідження теми на належному науковому рівні, на можливість формулювання обґрунтованих висновків та пропозицій з удосконалення нормативно-правової бази. Негативні наслідки може мати й занадто значний обсяг інформації, неправильна методика збору інформації, відсутність чіткого зв’язку з обраною темою. До таких наслідків належать як порушення термінів виконання курсової роботи, так і розширення предмета дослідження, «вихід» за межі теми, перевантаження курсової роботи первинним інформаційним матеріалом.

Оскільки курсова робота присвячується ґрунтовному дослідженню лише однієї з тем курсу «Цивільне право» (Особлива частина), при її написанні обов’язковою вимогою є використання здобувачем спеціальної літератури, наукових статей у періодичних виданнях, монографічних видань, дисертаційних робі тощо, які безпосередньо стосуються теми, що досліджується у курсовій роботі. Отже, не бажаним є вивчення тільки навчальних джерел, таких як підручники та навчальні посібники з цивільного права. При цьому важливо не лише опрацьовувати певну літературу, а й на підставі цього опрацювання визначити ступінь вивченості обраної теми, виявити дискусійні та невирішені проблемні питання, висловити своє ставлення до цих проблем, аргументувати свою точку зору, або зазначити, яку з існуючих точок зору здобувач підтримує і

чому. Все це вимагає від здобувача значної попередньої підготовки, а також самостійності мислення, творчого ставлення до виконання курсової роботи.

Обсяг і вимоги до оформлення курсової роботи. Якість оформлення курсової роботи – це перше, на що звертається увага, і, відповідно, те, що суттєво позначається на загальній оцінці роботи.

Курсову роботу друкують шрифтом Times New Roman чорного кольору прямого накреслення через півтора міжрядкові інтервали кеглем 14. Розмір шрифту для написання заголовків у рядках і колонках таблиць і пояснювальних даних на рисунках і в таблицях здобувач визначає на свій розсуд. Курсову роботу як паперовий документ друкують з використанням комп'ютера та принтера на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210 мм х 297 мм). Курсову роботу як електронний документ виконують згідно з вимогами Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг».

Мова курсової роботи визначено у ст. 21 Закону України «Про засади державної мовної політики» (українська).

Рекомендовано на сторінках курсової роботи використовувати береги такої ширини: верхній і нижній – не менше ніж 20 мм, лівий – не менше ніж 25 мм, правий – не менше ніж 10 мм. Під час оформлювання курсової роботи треба дотримуватися рівномірної насиченості, контрастності й чіткості зображення. Усі лінії, літери, цифри та знаки мають бути чіткі й нерозпливчасті в усьому тексті курсової роботи.

Помилки у курсовій роботі, поданій на паперовому носії, дозволено виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою з наступним вписуванням на цьому місці правок рукописним або машинним способом між рядками чи на рисунках чорним чорнилом, тушшю чи пастою. Дозволено в тексті курсової роботи, крім заголовків, слова та словосполучення скорочувати згідно з правописними нормами та ДСТУ 3582.

Структурні елементи «Реферат», «Зміст», «Скорочення та умовні познаки», «Вступ», «Висновки», «Перелік джерел посилання», – не нумерують, а їхні назви є заголовками структурних елементів.

Для розділів і підрозділів наявність заголовка обов'язкова. Пункти й підпункти можуть мати заголовки.

Заголовки структурних елементів курсової роботи та заголовки розділів слід друкувати великими літерами напівжирним шрифтом без крапки в кінці та розміщувати їх посередині рядка. Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів курсової роботи потрібно друкувати з абзацного відступу з великої літери без крапки в кінці.

Абзацний відступ має бути однаковий упродовж усього тексту курсової роботи й дорівнювати п'яти знакам (1,25 см). Якщо заголовок складається з кількох речень, їх розділяють крапкою. Розривати слова знаком переносу в заголовках заборонено.

Відстань між заголовком, приміткою, прикладом і подальшим або попереднім текстом має бути не менше ніж два міжрядкових інтервали. Не дозволено розміщувати назву розділу, підрозділу, а також пункту й підпункту на останньому рядку сторінки.

Нумерація сторінок курсової роботи. Сторінки курсової роботи нумерують наскрізно арабськими цифрами, охоплюючи додатки. Номер сторінки проставляють праворуч у верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Титульний аркуш входить до загальної нумерації сторінок курсової роботи. Номер сторінки на титульному аркуші не проставляють. Сторінки, на яких розміщено рисунки й таблиці, охоплюють загальною нумерацією сторінок курсової роботи.

Нумерація розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Розділи, підрозділи, пункти, підпункти нумерують арабськими цифрами. Розділи курсової роботи нумерують у межах викладення змісту курсової роботи і позначають арабськими цифрами без крапки, починаючи з цифри «1». Підрозділи як складові частини розділу нумерують у межах кожного розділу окремо. Номер підрозділу складається з номера відповідного розділу та номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу крапку не ставлять, наприклад, 1.1, 1.2 тощо. Пункти нумерують арабськими цифрами в межах кожного розділу або підрозділу. Номер пункту складається з номера розділу та порядкового номера пункту, або з номера розділу, порядкового номера підрозділу та порядкового номера пункту, які відокремлюють крапкою. Після номера пункту крапку не ставлять, наприклад, 1.1, 1.2 або 1.1.1, 1.1.2 тощо. Якщо текст поділяють лише на пункти, їх слід нумерувати, крім додатків, порядковими номерами. Номер підпункту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту та порядкового номера підпункту, які відокремлюють крапкою. Після номера підпункту крапку не ставлять, наприклад, 1.1.1.1 або 2.1.4 тощо.

Усі графічні матеріали курсової роботи (ескізи, діаграми, графіки, схеми, фотографії, рисунки тощо) повинні мати однаковий підпис «Рисунок». Рисунок подають одразу після тексту, де вперше посилаються на нього, або якнайближче до нього на наступній сторінці, а за потреби – в додатках до курсової роботи. Якщо рисунки створені не здобувачем, подаючи їх у курсовій роботі треба дотримуватися вимог чинного законодавства України про авторське право. Так само у разі використання для якихось завдань інструментів штучного інтелекту має бути про це зазначено з вказівкою про те, які саме завдання вирішувались за допомогою штучного інтелекту. Рисунки нумерують наскрізно арабськими цифрами, крім рисунків у додатках. Дозволено рисунки нумерувати в межах кожного розділу. У цьому разі номер рисунка складається з номера розділу та порядкового номера рисунка в цьому розділі, які відокремлюють крапкою, наприклад, «Рисунок 3.2» – другий рисунок третього розділу. Рисунки кожного додатка нумерують окремо. Номер рисунка додатка складається з познаки додатка та порядкового номера рисунка в додатку, відокремлених крапкою. Наприклад, «Рисунок В.1 – Назва рисунка», тобто перший рисунок додатка В. Назва рисунка має відображати його зміст, бути конкретною та стислою. Якщо з тексту курсової роботи зрозуміло зміст рисунка, його назву можна не наводити. Назву рисунка друкують з великої літери та розміщують під ним посередині рядка. Рисунок виконують на одній сторінці аркуша. Якщо він не вміщується на одній сторінці, його можна переносити на наступні сторінки. У такому разі назву

рисунка зазначають лише на першій сторінці, пояснювальні дані – на тих сторінках, яких вони стосуються.

Робота має бути вичитана задля усунення технічних, орфографічних та інших помилок.

Загальний обсяг курсової роботи не повинен перевищувати 30-40 сторінок, не враховуючи перелік джерел посилання та додатки. Здобувач підписує курсову роботу на останній сторінці, після переліку джерел посилання. Рекомендований обсяг структурних частин курсової роботи: вступ і висновки – щонайбільше 20 відсотків; науково-теоретична частина – 80 відсотків загального обсягу роботи.

У курсовій роботі необхідно робити посилання на джерела, з яких взято матеріали, ідеї або окремі результати досліджень. Посилатися бажано на останні видання публікації. На попередні видання посилання здійснюється у випадках, якщо в них вміщено потрібні матеріали, які відсутні в останніх виданнях, або змінено підхід (наприклад, відмінні підходи до питання у другому та третьому виданнях підручника або певного навчального посібника). Посилання в тексті на джерела слід зазначати відповідним порядковим номером у списку використаної літератури і виокремлювати цей номер двома квадратними дужками, наприклад [6, с. 27]. Якщо в роботі просто згадується джерело інформації, то посилання на нього не передбачає вказівки конкретних сторінок, наприклад: «... у роботах [4; 12-18] ...». Посилання на декілька джерел в одному реченні тексту курсової роботи потрібно позначати порядковими номерами бібліографічних описів усіх цих джерел у переліку джерел посилання та відповідними сторінками цих джерел, наприклад: «… ознаки договору [6, с. 100; 20, с. 233]».

Курсова робота, виконана з порушенням встановлених вимог, до захисту не допускається.

Структура курсової роботи та зміст структурних частин. Курсова робота повинна мати чітку структуру. Умовно в її структурі можна виділити вступну, основну частини та додатки. Вступна частина складається з титульного аркуша, реферату, змісту, переліку скорочень та умовних познак (за необхідності). Основну частину складають вступ, основний (змістовний) текст роботи, який складається з розділів та підрозділів, висновки з пропозиціями, перелік джерел посилання (щонайменше 30 джерел). Додатки є необов’язковим елементом. У разі їх наявності, вони розміщуються після основної частини курсової роботи.

Курсова робота починається з титульного аркуша, який є обов’язковим структурним елементом. Титульний аркуш дає перше уявлення про роботу та має містити такі обов’язкові дані:

– повне найменування навчального закладу;

– повна назва курсової роботи;

– відомості про виконавця роботи (шифр академічної групи та прізвище, ім'я, по батькові здобувача);

– прізвище, ініціали, підпис керівника роботи;

– назва міста і рік виконання роботи.

Переноси слів у заголовках титульного аркуша не допускаються.

Повна назва роботи включає в себе слова «КУРСОВА РОБОТА» та її тему, які виконують посередині рядка (без лапок), слова «КУРСОВА РОБОТА» – великими літерами, тему – з великої літери напівжирним шрифтом.

Дані про виконавця курсової роботи, керівника оформлюють таким чином: ліворуч вказують слова «Виконав» та нижче – «Керівник», праворуч від них у відповідних рядках шифр академічної групи здобувача, його прізвище, ім'я, по батькові; прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника роботи та місце для його підпису. Назву міста, рік виконання роботи проставляють посередині рядка в нижній частині титульного аркуша (без вживання слова «рік» або «р.»). Приклад оформлення титульного аркуша наведено у Додатку А.

Структурний елемент «Реферат» розміщують після титульного аркуша. У рефераті стисло подають опис основних аспектів курсової роботи. Реферат має містити:

– відомості про обсяг курсової роботи, кількість розділів та підрозділів, наявність та кількість рисунків, таблиць, додатків, джерел згідно з переліком посилань;

– перелік ключових слів;

– стислий опис основних результатів проведеного у курсовій роботі дослідження, який має відбивати подану у курсовій роботі інформацію в такій послідовності: об'єкт дослідження; мета роботи; методи дослідження; результати проведеного дослідження та їх новизна; інформація щодо впровадження (наприклад, наявність тез доповідей на конференціях або опублікованих здобувачем за темою роботи наукових статей); рекомендації щодо використання результатів роботи; сфера застосування; значимість роботи; висновки, пропозиції щодо розвитку об'єкта дослідження й доцільності продовження досліджень з теми курсової роботи. Якщо деякі із зазначених вище відомостей цього переліку відсутні, усі інші відомості подають, зберігаючи послідовність викладення інформації.

Реферат рекомендовано подавати на одній сторінці формату А4.

Перелік ключових слів, які є визначальними для розкриття суті курсової роботи, має містити 5-15 слів (словосполучень), які рекомендовано подавати їх перед текстом реферату великими літерами в рядок із прямим порядком слів у називному відмінку однини, розташованих за абеткою української мови та розділених комами. Приклад складання «Реферату» наведено в Додатку Б.

Структурний елемент «Зміст» розташовують після реферату, починаючи з нової сторінки. У «Змісті» наводять такі структурні елементи: «Скорочення та умовні познаки» (якщо такий є), «Вступ», послідовно перелічено назви всіх розділів, підрозділів і пунктів (якщо вони мають назву) змістовної частини курсової роботи, «Висновки», «Перелік джерел посилання», «Додатки» з їх назвою та зазначенням номера сторінки початку структурного елемента. Назви розділів не повинні повторювати назву роботи, а назви підрозділів – збігатися з назвами розділів. Розривати слова знаком переносу у «Змісті» не рекомендовано. Приклади оформлення змісту наведено у Додатку В.

Структурний елемент «Скорочення та умовні познаки» (назва є умовною, може бути зміненою, цей елемент є необов’язковим) містить переліки

скорочень, умовних познак, символів, одиниць і термінів. У ньому розміщуються використані в курсовій роботі незастандартовані (малопоширені) умовні познаки, символи, одиниці, скорочення й терміни з їх поясненням. Цей структурний елемент подають безпосередньо після «Змісту», починаючи з наступної сторінки. Конкретну назву цього структурного елемента визначає здобувач відповідно до того, що саме наводиться ним у відповідному переліку. Переліки скорочень та умовних познак слід розташовувати стовпцем за абеткою. Ліворуч в абетковому порядку наводять скорочення або умовні познаки спочатку українською мовою, а потім іншими мовами (за наявності), а праворуч – їх розшифрування. Якщо в курсовій роботі якісь окремі позначення, символи, скорочення, терміни тощо зустрічаються менше ніж тричі, то їх до такого переліку не включають, але при першому згадуванні в тексті (в дужках) наводять їх умовне позначення, символи тощо. Приклад оформлення переліку умовних позначень і скорочень наведено у Додатку Г.

Структурні елементи основної (змістовної) частини курсової роботи.

Структурний елемент «Вступ» розміщують на окремій сторінці курсової роботи. У Вступі до курсової роботи стисло викладають оцінку сучасного стану об’єкта дослідження курсової роботи, розкриваючи практично розв'язані завдання провідними вченими й фахівцями у галузі цивільного права, надається характеристика нормативно-правової бази, на основі якої проводиться дослідження; окреслюються тенденції розв’язання поставлених проблем і/або завдань; актуальність роботи; мета та завдання роботи; взаємозв'язок з іншими роботами тощо. У Вступі також окреслюються об’єкт, предмет та методологія дослідження. У Вступі може зазначатись наукова апробація досліджуваного питання (статті, тези доповідей автора курсової роботи на студентських наукових конференціях тощо).

Обґрунтування актуальності обраної теми – початковий етап будь-якого дослідження. Висвітлення актуальності не має бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне – сутність проблеми, з чого й випливе актуальність теми. Проблема в науці – це суперечлива ситуація, яка потребує вирішення. Вона найчастіше виникає внаслідок відкриття нових фактів, які не вкладаються в рамки колишніх теоретичних уявлень, коли жодна з теорій не може пояснити щойно виявлені факти. Саме вибір проблеми великою мірою визначає як стратегію дослідження взагалі, так і напрям наукового пошуку зокрема. Приклади формулювання актуальності наукового дослідження (з посиланням на роботи С.В. Мазуренко, М.В. Ткаченка, М.П. Апанасюка, О.В. Ночовкіної) наведено у Додатку Д.

Від доведення актуальності обраної теми курсового дослідження логічно перейти до формулювання мети дослідження і завдань, які необхідно вирішити для її досягнення. Залежно від того, наскільки зрозуміло і точно сформульовано мету роботи, настільки вдалими будуть її основні завдання, зміст і стиль викладу. Мета роботи, як правило, безпосередньо узгоджується з назвою роботи і має чітко вказувати, що саме прагне вирішити автор. Формулювання дослідницьких завдань слід робити якомога ретельніше, оскільки опис їх розв’язання становитиме напрями дослідження, робочі гіпотези, а, отже, і зміст розділів

курсової роботи. Це важливо також тому, що назви розділів витікають саме з формулювання завдань дослідження. Крім того, на основні розв'язання дослідницьких завдань мають формулюватися основні висновки роботи. Визначення конкретних дослідницьких завдань, які мають бути розв'язані відповідно до поставленої мети, зазвичай робиться у формі перерахування, починаючи зі слів, наприклад, «сформулювати поняття ...», «дати визначення ...», «з'ясувати зв'язки ...», «виявити форми ...», «уточнити режим ...», «охарактеризувати засоби ...» тощо. Зразки формулювання мети та завдань наукових досліджень (на прикладах наукових праць С.В. Мазуренко, М.В. Ткаченка, М.П. Апанасюка, О.В. Ночовкіної) наведено у Додатку Е.

Надалі визначають об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт – це процес, явище або відносини, що породжують проблемну ситуацію і обрані для вивчення. Предмет – це те, що міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме предмет дослідження (як правило – правові норми, що регулюють відносини, обрані об'єктом вивчення) визначає тему курсової роботи, яку й виносять на титульний аркуш як заголовок. Зразки формулювання об'єкта та предмета наукових досліджень (на прикладах наукових праць С.В. Мазуренко, М.В. Ткаченка, М.П. Апанасюка, О.В. Ночовкіної) наведено у Додатку Ж.

Важливим етапом праці є вибір методів дослідження – інструменту отримання фактичного матеріалу і необхідної умови досягнення поставленої в роботі мети. Тому в курсовій роботі обов'язково наводять не лише перелік використаних методів дослідження, але й пояснюється, що саме було здійснено у курсовій роботі завдяки використанню того чи іншого метода. Тобто, методи повинні мати тісний зв'язок зі змістом роботи, а, отже, слід описати, які саме проблеми досліджували за допомогою того чи іншого методу. При написанні курсової роботи бажано використовувати загальнонаукові, приватно-наукові, спеціальні, спеціально-юридичні методи пізнання тощо. Приклад опису методів наукового пізнання, які використовувались при дослідженні теми, обраної здобувачем, наведені у Додатку И.

Основний текст роботи – це виклад відомостей про об'єкт і предмет дослідження, необхідних і достатніх для розкриття мети курсової роботи. Текст курсової роботи здобувач викладає самостійно згідно зі структурним елементом «Зміст», не дозволяється просте дослівне переписування правничої літератури та нормативно-правових актів.

Основний текст роботи складається з двох-трьох розділів, кожен з яких, у свою чергу, має поділятися на два-три підрозділи. За змістом розділи мають відповідати спрямованості теми, підпорядковуватись основній меті та завданням, бути органічно взаємопов'язаними, мати приблизно однаковий обсяг. Кожен розділ починають з нової сторінки. Розділи, пункти і підпункти повинні містити завершену інформацію з питання, викладену послідовно, логічно, аргументовано формулювання коротких висновків.

В основній частині курсової роботи необхідно описати дослідження з виокремленням того нового, що здобувач вносить до розробки обраної теми.

Висновки, судження здобувача повинні бути обґрунтовані. При викладі різних точок зору зі спірних питань необхідно висловити й обґрунтувати свою точку зору. Розкриваючи тему, необхідно аналізувати відповідні статті Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів. Для ілюстрації теоретичних положень у курсовій роботі необхідно наводити приклади з судової практики. Приклад оформлення розділів та підрозділів курсової роботи наведений у Додатку К.

Структурний елемент «Висновки» розміщують після викладення основного змісту курсової роботи, починаючи з нової сторінки. У висновках необхідно наголосити на якісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати їх достовірність, викласти рекомендації щодо їх використання. Висновки є узагальненими рекомендаціями і пропозиціями законодавчого, наукового, практичного характеру. На них має базуватися доповідь під час захисту курсової роботи. Текст висновків доцільно поділяти на пункти, які мають відповідати тим завданням, які ставились перед початком роботи. Наприклад завданню «встановити …» має відповідати висновок про те, що саме було встановлено; завданню «дослідити» має відповідати висновок про те, що саме було досліджено та виявлено. За результатами дослідження бажано запропонувати рекомендації щодо використання здобутих знань у правничій практиці або внесення змін до чинного цивільного законодавства. Узагальнено положення, які викладаються у висновках, можуть бути представлені як викладення найважливіших наукових й практичних результатів роботи, зокрема: оцінка одержаних результатів і їх відповідність сучасному рівню наукових знань; ступінь впровадження та можливі галузі або сфери використання результатів роботи; наукова значущість роботи; доцільність продовження досліджень за відповідною тематикою тощо. Приклади формулювання загальних висновків за результатами проведеного у курсовій роботі дослідження наведені в Додатку Л.

Структурний елемент «Перелік джерел посилання» наводять наприкінці основної частини роботи, починаючи з нової сторінки. Це обов’язкова складова та важливий елемент курсової роботи. Бібліографічний опис є показником рівня обізнаності здобувача-автора курсової роботи з наявною дослідницькою літературою за темою його роботи. У цьому переліку наводяться нормативні акти, наукова та навчальна юридична література, що була використана при написанні курсової роботи і на яку є посилання в тексті роботи. Джерела, використані при виконанні курсової роботи, але на які немає посилань у роботі, до зазначеного переліку не включають. Джерела в переліку джерел посилання слід розміщувати в порядку, за яким вони вперше згадуються в тексті, або за абеткою, орієнтуючись на початкову літеру бібліографічного опису. Відомості про джерела, включені до переліку, слід подавати згідно з вимогами державного стандарту ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Наукові праці у переліку джерел посилання подають мовою, якою їх видано. Перелік має включати, виходячи із загальноприйнятої практики, не менше 30 найменувань. Більшість з цих джерел мають бути новітніми (останні 5 років до написання роботи). Порядкові номери бібліографічних описів джерел у цьому списку є номерами,

якими позначають у квадратних дужках посилання в курсовій роботі. Курсова робота повинна носити самостійний характер. Неприпустимим є запозичення тексту фактичних даних із літературних джерел без оформлення посилання на них. Приклад оформлення переліку джерел посилання в порядку, за яким вони вперше згадуються в тексті, наведено в Додатку М.

Бажаною складовою курсової роботи є додатки, призначення яких – уникнення переобтяження викладу тексту основної частини курсової роботи. У структурному елементі «Додатки» наводять відомості, які доповнюють або унаочнюють положення курсової роботи, які: є необхідними для повноти викладення змісту курсової роботи, але долучення їх до основної частини курсової роботи може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу; не можуть бути послідовно розміщені в основній частині курсової роботи через великий обсяг або способи відтворення тощо. Додатки розміщують у порядку посилання на них у тексті курсової роботи. Додатки можуть містити:

– допоміжні рисунки й таблиці;

– документи, що стосуються проведених досліджень або їх результатів, які через великий обсяг, специфіку викладення або форму подання не може бути внесено до основної частини курсової роботи;

– додатковий перелік джерел, на які не було посилань у курсовій роботі;

– іншу інформацію.

Додатки до курсової роботи, як правило, є продовженням тексту основної частини курсової роботи, відтак, нумерація сторінок додатків – це продовження нумерації сторінок курсової роботи. Кожний додаток повинен мати заголовок, який друкують вгорі малими літерами з першої великої симетрично до тексту сторінки. Над заголовком, але посередині рядка, друкують слово «ДОДАТОК» і відповідну велику літеру української абетки, крім літер Ґ, Є, З, І, І, Й, О, Ч, Ь, яка позначає додаток. Текст кожного додатка починають з наступної сторінки. Якщо у курсовій роботі як додаток наводять документ, що має самостійне значення (наприклад, частина нормативного акта) та оформлений згідно з вимогами до цього документа, тоді в додатку вміщують його копію без будь-яких змін. На копії цього документа праворуч у верхньому куті проставляють нумерацію сторінок курсової роботи, як належить у разі нумерування сторінок додатка, а знизу зберігають нумерацію сторінок документа. У цьому разі на окремому аркуші друкують великими літерами слово «ДОДАТОК», відповідну велику літеру української абетки, що позначає додаток, а під ним, симетрично відносно сторінки, друкують назву документа малими літерами, починаючи з першої великої. Аркуш з цією інформацією також нумерують. Найчастіше додатками у курсовій роботі з цивільного права є схеми, діаграми, зразки документів, законопроєкти із змінами у законодавство тощо.

Захист курсової роботи. Виконану курсову роботу здобувач реєструє на кафедрі і подає на рецензування не пізніше, ніж за місяць до захисту курсової роботи. У разі дистанційного навчання, курсова робота у ці ж самі терміни прикріплюється на платформі Moodle (https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=18270) і у коментарях до неї зазначається «робота не зареєстрована, прошу керівника зареєструвати».

Підготовлена до захисту курсова робота повинна мати відгук наукового керівника. До захисту курсової роботи здобувач допускається після оформлення роботи відповідно до встановлених вимог та одержання позитивного відгуку керівника курсової роботи. Робота, що отримала при рецензуванні незадовільну оцінку, до захисту не допускається і повертається здобувачу на доопрацювання. Здобувач повинен переробити роботу згідно із зауваженнями і подати її для повторного рецензування. До захисту робіт допускаються здобувачі, які виконали вимоги навчального плану і не мають академічної заборгованості.

Захист курсової роботи є завершальним етапом. Саме під час захисту з'ясовується, наскільки серйозно і вдумливо працював здобувач над літературними джерелами, аналізом статистичного та фактичного матеріалу, взагалі над обраною темою.

Захист курсової роботи проводиться згідно з планом освітнього процесу та розкладом захисту здобувачами курсової роботи перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри, керівника курсової роботи і здобувачів групи. Захист курсової роботи може здійснюватися у дистанційній формі засобами СЕЗН ЗНУ або інших інструментів синхронної чи асинхронної комунікації, зокрема, систем проведення відеоконференцій, з виведенням здобувачем на екран презентації (якщо здобувач підготував її).

Захист курсової роботи починається з представлення здобувача і теми його роботи. Потім слово для захисту курсової роботи надається здобувачеві, який протягом 10-15 хвилин викладає суть роботи, приділяючи особливу увагу теоретичному обґрунтуванню теми курсової роботи і практичним висновкам. Після виступу науковий керівник, викладачі кафедри, запрошені здобувачі, практичні працівники ставлять здобувачу запитання з теми дослідження. Керівник курсової роботи характеризує курсову роботу в цілому, наголошує на її позитивних сторонах: науково-дослідному характері, актуальності дослідження, новизні, практичній цінності; вказує на недоліки. Захист курсової роботи завершується коротким заключним виступом здобувача, в якому він відповідає на запитання і зауваження тих, хто бере участь в обговоренні, а також дає додаткові роз'яснення щодо змісту курсової роботи. Під час захисту оцінюються: якість виконаної здобувачем курсової роботи, рівень знань і набутих навичок щодо висвітленої теми, вміння аналізувати, логічно і аргументовано викладати думки, відповідати на запитання, обґрунтовувати власну точку зору.

Після захисту курсової роботи викладачі обговорюють результати захисту кожної курсової роботи з урахуванням рецензії керівника та рівня захисту, робота отримує остаточну оцінку, яку керівник вносить до екзаменаційної відомості в день захисту курсової роботи.

У разі незадовільної оцінки курсову роботу необхідно доопрацювати або виконати нову за іншою темою. Здобувачі, що не виконали курсової роботи або отримали незадовільну оцінку при захисті, до іспитів не допускаються.

Оцінювання курсової роботи. Оцінювання курсової роботи здійснюється в два етапи. На першому етапі з текстом роботи ознайомлюється науковий керівник, який дає їй попередню оцінку з урахуванням таких критеріїв:

– відповідність змісту обраній темі;

– наявність глибоко продуманої в усіх її складових частинах програми дослідження;

– ґрунтовність, повнота і критичність аналізу використаної літератури з проблеми дослідження;

– глибина аналізу зібраного фактичного матеріалу, ступінь самостійності у викладі теми;

– літературне, технічне й естетичне оформлення роботи;

– вчасність подання роботи на рецензування.

Максимальна кількість балів за якісне і змістовне виконання роботи (зміст, вступ, основна частина, висновки, перелік посилань, додатки (у разі необхідності) тощо) становить 60 балів. Всі курсові роботи, які позитивно оцінили керівники, допускаються до захисту.

Другий етап – публічний захист курсової роботи (аргументоване, послідовне викладення матеріалу; наявність та змістовність презентації; чіткість, логічність, правильність відповідей на додаткові запитання тощо). Максимальна кількість балів, яку можна отримати на цьому етапі – 40.

Критерії оцінювання та розподіл балів за виконання основних етапів підготовки, написання та оформлення курсової роботи з дисциплін «Цивільне право» (Особлива частина) (максимальна кількість балів – 60):

1) вчасність виконання етапів роботи:

– виконання всіх етапів у визначені строки – 5 балів;

– затримка у виконанні на окремих етапах – 1-4 бали;

– прострочення на всіх етапах виконання роботи – 0 балів.

2) актуальність теми та глибина її обґрунтування:

– повно та переконливо обґрунтована актуальність теми – 5 балів;

– недостатньо аргументована актуальність теми, натомість очевидність її актуальності – 1-4 бали;

– неактуальна тема, відсутність аргументації щодо актуальності теми – 0 балів.

3) відповідність змісту роботи темі, меті та поставленим завданням:

– повна відповідність змісту курсової роботи в усіх її розділах та підрозділах темі, яка розкривається у ній; чітко сформульована мета роботи; відповідність поставлених завдань структурним підрозділам роботи; відповідність висновків у роботі поставленим завданням – 10 балів;

– часткова невідповідність змісту розділів та підрозділів роботи предмету дослідження курсової роботи (розширення чи звуження змісту); розмита абстрактна мета роботи; часткова відповідність поставлених завдань структурним підрозділам роботи; часткова відповідність висновків у роботі поставленим завданням – 1-9 балів;

– не відповідність змісту курсової роботи темі, яка розкривається у ній; відсутність мети роботи; не відповідність поставлених завдань структурним підрозділам роботи; не відповідність висновків у роботі поставленим завданням – 0 балів.

4) логічність, послідовність, аргументованість розкриття теми відповідно до розділів роботи:

– розкриття теми у роботі логічно та послідовно, наявність проміжкових висновків після кожного підрозділу, наявність чітких та обґрунтованих висновків наприкінці роботи – 5 балів;

– окремі випадки порушення послідовності, наявність повторів у тексті, дублювання у висновках наприкінці роботи висновків, які надавались наприкінці структурних підрозділів – 1-4 бали;

– порушення логічності та послідовності викладення матеріалу, відсутність власних аргументів, відсутність проміжкових та остаточних висновків за результатами проведеного в окремих підрозділах та курсової роботи в цілому дослідження – 0 балів.

5) ступінь самостійності і творчого підходу до написання курсової роботи:

– повністю самостійна робота, високий рівень узагальнень, творчий підхід до викладення матеріалу та пошуку інформації для підтвердження зроблених висновків – 5 балів;

– наявність окремих елементів у роботі, що ставлять під сумнів її самостійність, наявність кросспосилань – 1-4 бали;

– використання для написання роботи ШІ без достатньої перевірки інформації та критичного мислення щодо її змісту, без перевірки джерел її отримання – 0 балів.

6) обґрунтованість та рівень самостійності узагальнень і висновків:

– високий рівень узагальнень, обґрунтованість висновків за результатами дослідження, проведеного в цілому або в конкретному підрозділі/розділі роботи, самостійність висновків, демонстрація власного вкладу в дослідження обраної проблематики – 10 балів;

– демонстрація певних навичок узагальнення, натомість відсутність чіткої демонстрації власного вкладу в дослідження обраної проблематики у висновках за результатами окремих підрозділів роботи або загальних висновків за роботою – 1-9 балів;

– низький рівень або взагалі відсутність демонстрації навичок узагальнення, несамостійність висновків, запозичення висновків у інших дослідників обраної теми чи використання висновків, згенерованих ШІ без власного творчого вкладу – 0 балів;

7) актуальність використаної літератури та інших джерел та глибина аналізу їх змісту:

– використання актуальних джерел, як наукових, так і нормативних, а також інших джерел інформації, достатня кількість (не менше 30) різноманітних джерел, не лише перелічення цих джерел, а демонстрація аналізу змісту положень, які аргументуються у цих джерелах, вивчення таких джерел, як дисертаційні дослідження – 5 балів;

– наявність застарілих джерел, поодинокі посилання на нечинні нормативні приписи – 1-4 бали;

– подання інформації у роботі спираючись на застарілі джерела, застарілу статистику, нечинні нормативні акти, неіснуючі норми чи акти, використання ШІ без перевірки джерел, з яких генерувалась інформація – 0 балів.

8) дотримання наукового стилю:

– дотримання у всьому тексті роботи наукового стилю – 5 балів;

– поодинокі випадки змішування стилів – 1-4 бали;

– недотримання вимоги про науковий стиль викладення змісту курсової роботи, значне переважання публіцистичного та інших стилів – 0 балів.

9) мовностилістична грамотність:

– робота не містить технічних, орфографічних, стилістичних, пунктуаційних та інших помилок, написано цілком грамотно – 5 балів;

– у роботі наявні окремі технічні, орфографічні, стилістичні, пунктуаційні та інші помилки – 1-4 бали;

– робота містить велику кількість технічних, орфографічних, стилістичних, пунктуаційних та інших помилок – 0 балів.

10) дотримання технічних вимог до оформлення роботи; дотримання вимог стандарту при оформленні бібліографічних посилань:

– у роботі дотримано всі технічні вимоги до її оформлення, зокрема й до оформлення посилань у тексті, список використаних джерел оформлено з дотриманням вимог ДСТУ 8302:2015 – 5 балів;

– у роботі є поодинокі випадки недотримання технічних вимог до її оформлення, зокрема й до оформлення посилань у тексті, у списку використаних джерел є окремі випадки порушення вимог ДСТУ 8302:2015 – 1-4 бали;

– у роботі не дотримано технічні вимоги до її оформлення, список використаних джерел оформлено з порушенням вимог ДСТУ 8302:2015 – 0 балів.

Критерії оцінювання та розподіл балів за публічний захист курсової роботи з дисциплін «Цивільне право» (Особлива частина) (максимальна кількість балів – 40):

1**) доповідь здобувача** (оцінюється вміння стисло й послідовно викласти сутність і результати дослідження; дотримання регламенту):

– чітке, стисле, послідовне викладення сутності та результатів дослідження; дотримання регламенту – 10 балів;

– окремі ситуації порушення стислості та послідовності викладення сутності та результатів дослідження, незначні порушення регламенту – 1-9 балів;

– заплутане, невпевнене викладення сутності та результатів дослідження, недотримання регламенту – 0 балів.

2) відповідь на поставлені запитання (оцінюється вміння орієнтуватися в досліджуваній темі, правильно висловлювати свої думки, аргументовано відповідати на питання):

– 20 балів передбачає високий рівень знань змісту теми курсової роботи, відповідь на всі питання повна та логічна з елементами самостійності; вдало використовується досліджений матеріал для наведення прикладів; відповіді підкріплюються посиланнями на нормативно-правові акти та додаткові джерела;

– 19-15 балів передбачає досить високий рівень знань змісту теми курсової роботи, відповіді на більшість питань логічні, натомість містять окремі

неточності при формулюванні узагальнень, наведенні прикладів; наявні труднощі при формулюванні узагальнюючих висновків, слабке знання положень додаткових джерел;

– 14-10 балів передбачає наявність знань лише основних положень теми, здобувач відповідає по суті на питання і в загальній формі орієнтується в матеріалі, але відповідь неповна і містить неточності, порушується послідовність викладання матеріалу, виникають труднощі при наведенні прикладів;

– 9-5 балів передбачає неповні знання здобувача основних положень теми; здобувач лише в загальній формі розбирається в матеріалі курсової роботи, відповіді неповні та неглибокі; не правильні формулювання, порушується послідовність викладення матеріалу, виникають труднощі у наведенні прикладів;

– 4-1 балів ставиться, коли здобувач не знає значної частини змісту курсової роботи, допускає суттєві помилки при формулюванні та висвітленні понять, на додаткові питання відповідає не по суті, робить велику кількість помилок при відповіді;

– 0 балів ставиться, коли здобувач не розкрив поставлені питання, не засвоїв матеріал, використав ШІ для написання роботи без власної творчої роботи та перевірки.

3) презентація роботи (оцінюється вміння проілюструвати доповідь). Критерії:

1) кількість слайдів (має відповідати змісту й тривалості виступу, обов'язковим є наявність титульного слайду і слайду з висновками – до 2 балів);

2) наочність (враховується якість ілюстрацій, зрозумілість і чіткість зображення, легкість зчитування тексту, використання засобів наочної інформації, таких як схеми, рисунки, діаграми тощо – до 2 балів);

3) дизайн (враховується оформлення слайдів, що відповідає темі; застосування для всіх слайдів схожих шаблонів оформлення – до 1 бала);

4) зміст (враховується структурованість презентації, відображення в ній основних етапів дослідження (проблема, мета, завдання, хід роботи, висновки, джерела тощо), повнота та зрозумілість інформації по темі роботи, орфографічна та пунктуаційна грамотність, відсутність дублювання інформації у слайдах – до 3 балів);

5) стиль презентації (збалансованість використання тексту і зображень, креативність доповідача – до 1 бала);

6) реакція аудиторії (візуальні ефекти для розміщення тексту та ілюстрацій не перешкоджають сприйняттю змісту доповіді, зацікавленість аудиторії – до 1 бала).

Остаточну оцінку за курсову роботу виставляє комісія.

Здобувач, що не подав курсову роботу в зазначений термін або не захистив її без поважної причини, вважається таким, що має академічну заборгованість. При одержанні незадовільної оцінки здобувач за рішенням комісії виконує курсову роботу за новою темою або переробляє попередню роботу в термін, визначений кафедрою.

Відповідальність за якість курсової роботи та її відповідність стандартам академічної доброчесності несе здобувач.

Здобувач-автор курсової роботи не допускається до захисту, якщо робота не носить самостійного характеру, списана з літературних джерел, нормативних актів; основні питання теми роботи не розкриті, викладені схематично, фрагментарно; в роботі є хибні положення, науковий апарат оформлений неграмотно; робота має неохайний вигляд.

У разі порушення вимог академічної доброчесності чи наявності однакових за змістом робіт жодна з робіт не допускається до захисту. Перевірка на наявність в тексті плагіату здійснюється на підставі договору Запорізького національного університету з компанією «Плагіат». Документ передбачає доступ до програмно-обчислювального комплексу – антиплагіатної системи StrikePlagiarism.com, яка є інструментом пошуку плагіату, аналізу джерела запозичення та зворотного зв'язку з автором. Система StrikePlagiarism.com – це ІТ-інструмент, призначений для перевірки оригінальності текстових документів, завданням якої є надання інформації, яка дозволяє ідентифікувати кількість запозичень в тексті та їх джерела, визначення точної пропорції можливих подібностей перевіреного тексту у порівнянні зі змістом баз даних та Інтернету.

Курсова робота зберігаються на кафедрі протягом трьох років.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕМ КУРСОВОЇ РОБОТИ

1. Вирішення сімейних спорів між батьками щодо дітей.
2. Відповідальність перевізника за договором морського перевезення вантажу.
3. Відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, за законодавством України.
4. Відшкодування шкоди у випадку невиконання судового рішення.
5. Відшкодування шкоди, завданої використанням технологій штучного інтелекту в цивільному праві України та держав-членів Європейського Союзу.
6. Відшкодування шкоди, завданої життю або здоров’ю фізичної особи внаслідок лікарської помилки.
7. Відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, у порядку цивільного судочинства.
8. Відшкодування шкоди, завданої територіальній громаді внаслідок збройної агресії РФ.
9. Вплив уніфікації договірного права Європейського Союзу на розвиток цивільного права України.
10. Договір банківського рахунку.
11. Договір добровільного страхування здоров’я на випадок хвороби у цивільному праві України.
12. Договір зберігання вантажу у морських портах України.
13. Договір зберігання на товарному складі (договір складського зберігання).
14. Договір контокоренту.
15. Договір купівлі-продажу житла.
16. Договір на протезування органів та кінцівок людини.
17. Договір найму (оренди) автомобільного транспортного засобу без екіпажу.
18. Договір оренди нерухомого майна за цивільним законодавством України.
19. Договір охорони життя та здоров'я фізичної особи.
20. Договір перевезення вантажів автомобільним транспортом.
21. Договір перевезення вантажів залізничним транспортом.
22. Договір позички.
23. Договір про надання послуг з охорони майна.
24. Договір про надання рієлторських послуг.
25. Договір про надання туристичних послуг.
26. Договір про надання цифрових послуг у цивільному праві України.
27. Договір про наставництво в сімейному праві України.
28. Договір прокату.
29. Договір страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки.

30. Договір страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду.
31. Договір таймшеру.
32. Договірне регулювання створення та використання об’єктів авторського права в Україні.
33. Договірні зобов’язання з надання агентських послуг.
34. Договірні зобов'язання про передання майна у користування в цивільному праві України.
35. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг.
36. Договори керованого доступу як правовий механізм забезпечення доступу до лікування.
37. Договори про передання майна у власність, укладені з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем.
38. Договори про реалізацію сільськогосподарської продукції на біржі.
39. Електронний договір в цивільному праві.
40. Забезпечення виконання договірних зобов’язань в цивільному праві України
41. Забезпечення права безперешкодного спілкування та участі у вихованні дитини в умовах воєнного стану.
42. Захист майнових прав дітей в умовах воєнного стану.
43. Захист прав кредиторів за зобов’язаннями, що виникають з фраудаторних правочинів.
44. Захист прав споживачів за договором постачання електричної енергії через приєднану мережу.
45. Захист прав споживачів цифрових послуг в Україні.
46. Захист цивільних прав фізичних та юридичних осіб при розірванні договору найму (оренди) житла.
47. Заходи оперативного впливу у зобов'язальних правовідносинах.
48. Здійснення батьківських прав та виконання батьківських обов’язків тим із батьків, хто проживає окремо від дитини.
49. Зобов’язання з відшкодування шкоди, завданої внаслідок рятування здоров’я, життя та майна фізичної особи.
50. Зобов’язання з відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів прокуратури.
51. Зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої без вини.
52. Зобов'язання з надання послуг у цивільному праві України.
53. Інститут розірвання порушеного договору у цивільному праві України та країн Європейського Союзу (порівняльно-правовий аналіз).
54. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту прав суб’єктів цивільного права.
55. Кондикційні зобов'язання в системі цивільно-правових зобов'язань.
56. Ліцензія як форма розпорядження авторськими і суміжними правами.
57. Місце проживання дитини за законодавством України.
58. Множинність осіб у цивільно-правовому зобов'язанні.
59. Недійсні правочини у сфері надання банківських послуг.

60. Недійсність правочинів у цивільному праві України.
61. Нематеріальні блага дитини в сімейному праві України.
62. Непоіменовані договори у сфері шоу-бізнесу.
63. Неукладені цивільно-правові договори: поняття, правова природа, правові наслідки.
64. Обмеження свободи договору в цивільному праві.
65. Охорона та захист майнових прав у сфері договірного права.
66. Перехід права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю у порядку спадкування.
67. Підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов’язань.
68. Поділ спільного майна подружжя.
69. Порука як спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що виникають з кредитних правовідносин.
70. Права і обов’язки батьків щодо майна дитини.
71. Право споживача на інформацію про продукцію за законодавством України та ЄС.
72. Правове регулювання морського страхування у формі взаємного страхування.
73. Правовий режим майна подружжя.
74. Правові засади усиновлення дітей в Україні та державах-членах ЄС.
75. Приватноправове регулювання житлових відносин в умовах сучасних викликів.
76. Проценти за користування грошовими коштами в зобов’язальних правовідносинах.
77. Ризик у договірних зобов'язаннях.
78. Сімейно-правові договори.
79. Склад спадщини за цивільним законодавством України.
80. Спадкування земельних ділянок як об’єктів цивільних прав.
81. Спадкування прав інтелектуальної власності в Україні.
82. Споживчі відносини в цивільному праві України.
83. Страхування як спосіб забезпечення відшкодування шкоди.
84. Стягнення збитків за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов’язань за законодавством України.
85. Теоретичні проблеми відшкодування моральної шкоди на засадах справедливості, розумності й добросовісності у цивільному праві України.
86. Управління майном дитини за цивільним та сімейним законодавством України.
87. Фізична особа як сторона договірних зобов'язань в цивільному праві України.
88. Цивільні договори в сфері ІТ.
89. Цивільно-правова відповідальність за договором купівлі-продажу.
90. Цивільно-правова відповідальність за ненадання чи неналежне надання медичної допомоги.

91. Цивільно-правова відповідальність за шкоду, заподіяну наземними транспортними засобами.

92. Цивільно-правове регулювання банківського кредитування.

93. Цивільно-правове регулювання букмекерської діяльності.

94. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання ритуальних послуг.

95. Цивільно-правове регулювання договору надання послуг адвокатом.

96. Цивільно-правове регулювання договору про надання послуг електрозв'язку.

97. Цивільно-правове регулювання комерційного посередництва та комерційного представництва.

98. Цивільно-правове регулювання поруки як виду забезпечення виконання зобов’язань у кредитних договорах.

99. Цивільно-правове регулювання страхування життя і здоров’я людини: вітчизняний та міжнародний досвід.

100. Цивільно-правовий захист прав споживачів страхових послуг.

Перелік рекомендованих джерел

1. Кодекс академічної доброчесності Запорізького національного університету. Запоріжжя, 2018. 9 с. URL: https://www.znu.edu.ua/docs/kodeks_akadem__chnoyi_dobrochesnost___.pdf.

2. Положення Про організацію освітнього процесу в Запорізькому національному університеті. URL: https://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil/normatyvna_basa/2021_polozhennya_pro_organ__zts__yu_osv__tn__ogo_protsesu_v_znu.pdf.

3. Положення Про організацію освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання в Запорізькому національному університеті (нова редакція). URL: https://sites.znu.edu.ua/navchalnyj_viddil/normatyvna_basa/polozhennya_pro_organ__zats__yu_op_na_zasadakh_dist_navch.pdf

4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.

5. ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». URL: https://library.znu.edu.ua//site/obyavlenia/3659_3008-2015.pdf.

6. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: https://library.znu.edu.ua//site/obyavlenia/DSTU_8302_2015.pdf.

7. Про внесення поправок у ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: https://library.znu.edu.ua//2018/popravki.pdf.

8. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. URL: https://library.znu.edu.ua//2024/Pryklady_oformlennia_bibliohrafichnoho_opysu.pdf.

9. Основні вимоги. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015. URL: https://library.znu.edu.ua//2019/DSTU-8302-2015-Osnovni-vymogy1.pdf.

Перелік використаних джерел

1. Силабус освітнього компонента «Курсова робота з дисциплін «Цивільне право» (Особлива частина), «Цивільне процесуальне право», «Земельне право», «Кримінальне право» (Особлива частина), «Кримінальне процесуальне право»» підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм здобуття освіти освітньо-професійна програма «Право» спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право. URL: https://moodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=18270.

2. ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». URL: https://library.znu.edu.ua//site/obyavlenia/3659_3008-2015.pdf.

3. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: https://library.znu.edu.ua//site/obyavlenia/DSTU_8302_2015.pdf.

4. Про внесення поправок у ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: https://library.znu.edu.ua//2018/popravki.pdf.

5.Приклади оформлення бібліографічного опису у списку використаних джерел з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. URL: https://library.znu.edu.ua//2024/Pryklady_oformlennia_bibliohrafichnoho_opysu.pdf.

6. Основні вимоги. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015. URL: https://library.znu.edu.ua//2019/DSTU-8302-2015-Osnovni-vymogy1.pdf.

7. Приклади оформлення цитувань у тексті з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. URL: https://library.znu.edu.ua//2019/priklady-citat.pdf.

8. Радченко А. І. Методичні рекомендації щодо нового стандарту «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» (ДСТУ 8302:2015). 2-ге вид., доповн. Київ : Академперіодика, 2017. 18 с. URL: https://library.znu.edu.ua//2018/0042629.pdf.

9. Презентація «Бібліографічні посилання: загальні положення та правила складання (ДСТУ 8302:2015)». URL: https://www.slideshare.net/slideshow/83022015/70260264.

10. Мазуренко С. Особливості укладення спадкового договору. *Право України*. 2004. №2. С. 56–62.

11. Цопіна Н. Л. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. 202 с. С. 19, URL: https://uacademic.info/ua/document/0418U003006 (дата звернення: 04.04.2026).

12. Мазуренко С. В. Спадковий договір у цивільному праві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2004. 23 с. С. 1-3, 14-16. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/50594147.pdf.

13. Ткаченко М. В. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. 22 с. С. 3-5, 15-18. URL: https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5bce38a9-77f3-4cca-8eb0-6ba9c30fb468/content.

14. Апанасюк М. П. Договір ренти : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 17 с. С. 1-3, 11-13. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/896a3429-ab25-4074-b60e-48bd01d7d1d4 (дата звернення: 04.04.2026).

15. Ночовкіна О. В. Договір позички за Цивільним кодексом України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2016. 20 с. С. 3-5, 13-14. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10865/1/Nochovkina_O_V_2016.pdf (дата звернення: 04.04.2026).

ДОДАТОК А
Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет
Кафедра цивільного права

КУРСОВА РОБОТА
Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України

Виконав: здобувач (ка) групи 6.0811-1
Шевченко Євген Миколайович

Керівник: д.ю.н., доцент, професор
кафедри цивільного права
_____ Болокан І.В.

Запоріжжя
2026

ДОДАТОК Б

Приклад подання реферату до курсової роботи

РЕФЕРАТ

Курсова робота: 30 с., 3 розділи, 9 підрозділів, 1 дод., 32 джерела.

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР, ВІДЧУЖУВАЧ, НАБУВАЧ, СПАДКОВИЙ ДОГОВІР НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ, СПАДКОВИЙ ДОГОВІР З ПОКЛАДАННЯМ ВИКОНАННЯ НА ІНШУ, НІЖ НАБУВАЧ, ОСОБУ.

Об'єкт дослідження – інститут спадкового договору у цивільному праві України.

Мета роботи – з'ясування поняття, сутності та значення інституту спадкового договору в сучасних умовах, особливостей визначення предмета та суб'єктного складу спадкового договору, його місця в системі цивільного права України, а також особливостей його укладення, здійснення, зміни, розірвання та припинення.

Методи дослідження – загальнонауковий діалектичний метод, а також спеціальні наукові методи логічного, системно-структурного та порівняльного аналізу.

З’ясовано, що недійсність окремих частин правочину не виключає дії правочину взагалі лише у випадках, коли можна припустити, що правочин був би укладений і без включення недійсних частин. Якщо підстав для такого припущення немає, то правочин визнається недійсним.

Обґрунтовано, що для укладення спадкового договору необхідне досягнення згоди сторін з усіх істотних його умов, якими є визначення майна, що має перейти до набувача після смерті відчужувача, визначення переліку, характеру, порядку і строку виконання дій набувачем, а також додержання відповідної форми – письмової з нотаріальним посвідченням, яка є також істотною умовою спадкового договору.

На основі результатів проведеного дослідження розроблено рекомендації з приведення у відповідність ст. 73 Закону України «Про нотаріат» та книги шостої ЦК України.

ДОДАТОК В
Зразок оформлення змісту курсової роботи

ЗМІСТ

Перелік скорочень і умовних познак…….……..……....3
Вступ.....4
Розділ 1 Еволюція договірного регулювання відносин, пов'язаних з довічним утриманням…….....5
1.1 Розвиток цивільно-правових відносин, пов'язаних з довічним утриманням (доглядом) в Україні.....5
1.2 Досвід окремих країн у правовому регулюванні майнових відносин за договором довічного утримання (догляду)……..7
Розділ 2 Загальна характеристика договору довічного утримання як регулятора майнових відносин сторін…….10
2.1 Поняття та правова природа договору довічного утримання (догляду) як регулятора майнових відносин сторін……..……..10
2.2 Форма та зміст договору довічного утримання (догляду)……..…….....13
Розділ 3 Особливості нотаріального посвідчення договору довічного утримання (догляду)…….....16
3.1 Встановлення нотаріусом суб'єктного складу договору.....16
3.2 Встановлення нотаріусом майна, що може бути об'єктом договору довічного утримання (догляду).....20
Висновки.....27
Перелік джерел посилання.....30
Додаток А Пропозиції з удосконалення чинного законодавства….....32

ДОДАТОК Г

Зразок оформлення переліку умовних скорочень і познак

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ І ПОЗНАК

КМУ	Кабінет (Кабінету, Кабінетом, Кабінеті) Міністрів України
ст.	стаття, статті, статтею
ст.ст.	статтями, статей, статтях, статті
ЗК України	Земельний кодекс України від 25.10.2001 р.
СК України	Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р.
ЦК України	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р.

ДОДАТОК Д

Приклади формулювання актуальності теми курсової роботи

Приклад 1.

Актуальність теми. Кодифікація цивільного законодавства в Україні, важливою складовою частиною якої є реформа спадкового права, зумовлює активізацію наукових досліджень норм, пов'язаних з відповідною галуззю суспільних відносин, які традиційно вважалися одним з найбільш стабільних інститутів цивільного права.

Особливе місце серед норм цивільного права, які регулюють відносини спадкування, посідають ті норми, що стосуються спадкового договору, який застосовується у вітчизняному законодавстві лише з 2003 р. та не був передбачений ні Цивільним кодексом Української РСР 1922 р., ні Цивільним кодексом Української РСР 1963 р., ні іншими законодавчими актами в галузі регулювання спадкових відносин.

Запровадження цього договору, відомого законодавству багатьох європейських країн, можна визнати таким, що зумовлене потребами практики і, отже, є обґрунтованим з практичної точки зору.

У зв'язку з відсутністю у раніше чинному цивільному законодавстві відповідного інституту, а також фактично офіційним відкиданням ідей буржуазного права, що існувало раніше, питання теорії спадкового договору на момент прийняття ЦК України 2003 р. не були предметом досліджень, що зумовило спірність низки положень присвячених йому норм.

Оскільки спадковий договір належить до числа новел цивільного законодавства України, природно, виникли певні труднощі при з'ясуванні його сутності, значення, правової природи та місця у системі договорів цивільного права в Україні. З'ясування цих питань має не лише теоретичне, але і неабияке практичне значення, оскільки від розуміння характеру спадкового договору залежить формування нотаріальної та судової практики з цих питань.

Окремі публікації, головним чином, у вигляді коментарів, навчальних та науково-популярних видань тощо, з відповідної проблематики з'явилися лише після прийняття ЦК України. При ньому лише одна з них була присвячена виключно спадковому договору і мала характер порівняльного дослідження та критичного аналізу окремих аспектів цього нового інституту цивільного права України.

У кожному разі у всіх публікаціях, що з'явилися після запровадження спадкового договору в новому ЦК України, з одного боку, зазначалася виправданість врегулювання відповідних відносин у Цивільному кодексі, а з іншого, зверталася увага на недостатньо чітку і послідовну вирішеність низки питань, пов'язаних з цим договором. Очевидно, недоліки, які можуть вплинути на повноту захисту цивільних прав учасників відповідних відносин, мають бути усунені в процесі вдосконалення нового Цивільного кодексу. Разом з тим, оскільки йдеться про вже прийнятий Кодекс, наступні зміни і доповнення повинні мати виважений характер і бути надійно обґрунтованими. Актуальність теми підвищується у зв'язку з тим, що з набуттям чинності ЦК України 2003 р.

на практиці може виникнути чимало питань, пов'язаних з його укладенням спадкового договору, його змістом та виконанням, які потребуватимуть теоретичного та законодавчого уточнення. Зокрема, це: питання більш точного визначення самого поняття спадкового договору; аналіз особливостей вимог до осіб, які можуть бути відчужувачами та набувачами; встановлення меж розпорядження майном з боку відчужувача та вимог до набувача; з'ясування особливостей зміни, розірвання та припинення цього договору; співвідношення таких категорій, як спадковий договір, договір про довічне утримання та заповіт тощо.

У роботі були використані пращ вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі цивільного права, римського приватного права, порівняльного правознавства: В.В. Васильченка, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця, О.А. Підопригори, З.В. Ромовської, Є.О. Рябоконя, Н.О. Саніахметової, Є.І. Фурси, Є.О. Харитонова, Ю.С. Червоного, Б.Б. Черепахіна, Я.М. Шевченка тощо. Деякі з них присвячені аналізові інституту спадкування в цілому або головним його інститутам. Зокрема це праці В.В. Васильченка, В.К. Дроникова, Є.О. Рябоконя, С.Я. Фурси тощо. У низці інших праць міститься розгляд питань договірного права, які мають суттєве значення для дослідження поняття та сутності спадкового договору (праці В.В. Луця).

Але системного комплексного наукового дослідження інституту спадкового договору поки ще існує. Стан законодавчого регулювання спадкового договору та відсутність нотаріальної та судової практики зумовили здійснення цього дослідження.

Приклад 2.

Актуальність теми. У сучасному суспільстві завжди існують категорії осіб, які потребують додаткової фінансової та фактичної підтримки. У багатьох випадках подібна допомога може бути отримана особами, які її потребують, в обмін на їх житло чи інше нерухоме або рухоме майно, що має значну цінність, за договором довічного утримання (догляду). Слід звернути увагу на той факт, що правове регулювання договірних зобов'язань довічного утримання (догляду) з прийняттям нових актів цивільного законодавства незалежної України (зокрема, Цивільного кодексу України 2003 р. (далі – ЦК України)) зазнало істотних змін та значного оновлення порівняно із радянською добою. Викладеним обумовлюється постійно існуючий інтерес до дослідження договору довічного утримання (догляду) та правового регулювання відповідних цивільних правовідносин.

Різні аспекти договірного права України виступали предметом наукових досліджень Т.В. Боднар («Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань», 2005 р.), С.М. Бервено («Проблеми договірного права України», 2006 р.), С.О. Погрібного («Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України», 2009 р.), О.С. Яворської («Договірні зобов'язання про передання майна у власність: цивільно-правові аспекти», 2011 р.), М.П. Апанасюка («Договір ренти», 2014 р.) та кандидатських дисертацій,

присвячених договору довічного утримання (догляду), серед яких роботи: О.М. Великороди («Договір довічного утримання», 2006 р.) та Н.Л. Цопіної («Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України», 2018 р.). Окремі аспекти договору довічного утримання (догляду) знайшли своє відображення в роботах О.В. Дзери, А.С. Довгерта, О.І. Зозуляк, Н.С. Кузнєцової, О.Я. Кузьмича, В.В. Луця, Л.А. Луць, Р.А. Майданика, Г.В. Макаренко, Є.О. Мічуріна, О.А. Підопригори, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Є.О. Харитонова та інших. Водночас, можна констатувати, що вчені, які досліджували договір довічного утримання (догляду), поза увагою залишили питання, пов'язані із визначенням юридичної природи договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи, порядку укладення, зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду), відповідальності сторін за порушення його умов тощо.

Вищезазначене, та недосконаліть законодавчої конструкції договору довічного утримання (догляду), свідчать про актуальність обраної проблематики, а також підтверджують необхідність системного аналізу низки загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду). Вищевикладені обставини й обумовили вибір теми дослідження.

Приклад 3.

Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед економічними чинниками. У зв'язку з ринковими перетвореннями, що відбулись останнім часом в економіці України, значно зросли можливості учасників майнового обороту щодо свободи укладення різного роду цивільно-правових договорів. Обумовлені соціально-економічними потребами ринкові реформи зблизили Україну з передовою світовою спільнотою і посприяли поширенню в її майновий обіг найбільш розповсюджених договірних конструкцій притаманних розвинутій ринковій економіці.

Становлення ринкових відносин в Україні також дало поштовх до оновлення приватноправового законодавства та виявило нагальну потребу приведення його у відповідність до міжнародних стандартів. Україна стала на шлях своєї інтеграції у світове законодавство. Зокрема, його уніфікація з міжнародним призвела до включення в нове цивільне законодавство України вивірених на багатовіковому досвіді й узгоджених з особистими потребами учасників майнового обороту договірних рентних правовідносин, властивих для усталеної ринкової економіки від моменту її зародження. Фактично в такий спосіб під тиском економічних реформ відбулася рецепція договору ренти в приватне законодавство України.

Актуальність даної теми також обумовлена юридичними чинниками. Рецепція договору ренти в цивільне законодавство України пробудила до нього інтерес на практиці, йому почали присвячувати свої публікації фахівці цивільного права. На сайтах в Інтернеті стали розміщувати оферту, якою всіх бажаючих запрошували до переговорів із приводу укладення договору ренти.

Водночас у світській пресі з'явились публікації щодо можливих зловживань і махінацій у такого роду довготривалих правовідносинах, а також поради як від них уберегтися.

У науковому середовищі включення договору ренти до ЦК України було сприйняте як привід до проведення фундаментальних наукових досліджень із поглибленим науковим аналізом. У результаті було виявлено, що деякі питання правового врегулювання договору ренти в новому ЦК України носять спірний дискусійний характер. На момент обговорення проекту ЦК юристи практики й вчені по різному тлумачили окремі нормативні положення даного договору. Ними висловлювались певні пропозиції щодо подолання двозначного або незрозумілого тлумачення положень законопроекту, які на сьогоднішній момент втратили свою практичну цінність, оскільки статочний варіант ЦК зазнав істотних правок і доповнень. Не дивлячись на те, що передбачені новим ЦК України нормативні положення про договір ренти витримали на собі правку трьох редакцій законопроекту нового ЦК України, вони, в остаточній своїй редакції, попри кропітку працю його укладачів і редакторів, все ж таки не у всьому відповідають потребам практики, містять певні недоліки, які не можна залишити по за увагою.

Отже, вибір теми дослідження зумовлений новизною договору ренти у вітчизняному законодавстві, потребою аналізу механізму правового регулювання договірних рентних правовідносин, а також, відсутністю достатнього висвітлення в спеціальній науковій літературі проблем пов'язаних з укладенням договору ренти, його виконанням та забезпеченням.

Приклад 4.

Актуальність теми. Виникнення договору позички є результатом розвитку суспільства, яке культивує принципи добросовісності і добросусідства. У системі договорів з елементом безоплатності цей договір традиційно розглядається як самостійний тип договору, спрямований на перехід майна у користування, опосередковуючи переважно відносини, що складаються за участю фізичних осіб з метою задоволення їх побутових потреб. Однак тенденції сьогодення обумовили доцільність широкого застосування договору позички і у відносинах між юридичними особами, що тягне за собою наповнення цієї договірної конструкції новим змістом, породжуючи чимало важливих теоретичних і прикладних питань, які все ще залишаються або дискусійними, або малодослідженими у вітчизняній науці цивільного права. Не можна не погодитись із тим, що шлях, обраний законодавцем для врегулювання договорів одного типу, є вірним, але не універсальним. Так, самостійна регламентація на рівні ЦК України оплатного договору найму з його видами і безоплатного договору – договору позички, безумовно, не викликає заперечень. Але законодавець вводить припис про застосування до договору позички положень договору найму без встановлення меж такого застосування, хоча, звісно, не всі положення, які пристосовані для врегулювання оплатних договорів, можна застосовувати до безоплатних.

У сучасній вітчизняній цивілістиці інтерес до правової природи договору позички не є винятковим. Про це свідчать роботи В.О. Гончаренко (Договір позички за римським приватним правом та його рецепція у сучасному цивільному законодавстві України, Одеський національний юридичний університет, 2005) та Н.М. Бойко (Правове регулювання договору позички, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2014), а також праця І.Р. Калаура (Договірні зобов'язання про передання майна у користування в цивільному праві України, НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2015). У ракурсі обраної науковцями мети зазначені дослідження сприяли вирішенню тих проблем, які розкривають правову природу договору позички, але вирішити їх усі, безумовно, не могли. Зокрема, такі питання, як встановлення меж застосування положень про найм (оренду) до договору позички, встановлення меж опосередкування цим договором відносин за участю юридичних осіб, можливість бути позичкодавцем особою, яка здійснює управління майном, позичка як складовий елемент інших договірних конструкцій, можливість певним чином забезпечити виконання договору позички, підстави припинення цього договору, наприклад прощенням боргу, та інші питання все ще залишаються або дискусійними, або малодослідженими, а в правозастосовній практиці це обертається невизначеністю.

Зважаючи на викладене, перед вітчизняною правовою наукою постає завдання на підставі теоретичного наукового аналізу договору позички запропонувати такі підходи, які б забезпечили ефективну реалізацію механізму правового регулювання відповідних суспільних відносин. Теоретичну базу дослідження становили праці відомих учених як минулого, так і сьогодення, а саме Т.В. Боднар, В.І. Борисової, І.В. Венедіктової, О.В. Дзери, О.В. Кохановської, Н.С. Кузнєцової, О.А. Кузнєцова, В.В. Луця, Р.А. Майданика, О.О. Отраднової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, Є.О. Харитонова та інших учених.

Емпіричною базою дослідження є правозастосовна практика вітчизняних судів.

ДОДАТОК Е

Приклади формулювання мети та завдань курсової роботи

Приклад 1.

Мета і завдання дослідження. *Метою курсової роботи є* з'ясування поняття, сутності та значення інституту спадкового договору в сучасних умовах, особливостей визначення предмета та суб'єктного складу спадкового договору, його місця в системі цивільного права України, а також особливостей його укладення, здійснення, зміни, розірвання та припинення.

Відповідно до поставленої мети в курсовій роботі формулюються такі *завдання*:

– визначити поняття, тлумачення змісту спадкового договору;

– визначити місце спадкового договору в системі цивільних договорів;

– здійснити всебічний аналіз чинного законодавства України та законодавства деяких інших країн, де має місце аналогічна українській, система цивільного права;

– виявити особливості, пов'язані з виконанням спадкового договору, та проблеми, які виникають в процесі застосування його на практиці;

– встановити специфіку суб'єктного складу спадкового договору;

– визначити засоби забезпечення виконання спадкового договору.

Приклад 2.

Мета і завдання дослідження. *Метою дослідження є* розв’язання теоретичних і практичних питань, що виникають у зв’язку із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду), а також вироблення на цій підставі науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства України в цій сфері. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– визначити стан наукової розробки питання цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду) та окреслити методологію проведення дослідження;

– простежити еволюцію цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду);

– проаналізувати договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві зарубіжних країн;

– сформулювати поняття, визначити сутність та форму договору довічного утримання (догляду);

– з’ясувати суб’єктний склад договору довічного утримання (догляду);

– розкрити зміст договору довічного утримання (догляду);

– визначити порядок укладення договору довічного утримання (догляду);

– встановити особливості зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду);

– охарактеризувати засоби забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальність за порушення його умов;

– розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення цивільного законодавства України у контексті правового регулювання договору довічного утримання (догляду).

Приклад 3.

Мета і завдання дослідження. *Мета полягає* у з'ясуванні походження договору ренти, і чинників його розвитку, юридичної природи, специфічних особливостей його правового регулювання, розробці й обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій щодо його вдосконалення.

Завданням дослідження, яке спрямовується на досягнення поставленої мети, *є*:

1) з'ясування причин і передумов походження договору ренти;

2) з'ясування поняття договору ренти, а також поняття й терміну рента;

3) визначення місця договору ренти в системі цивільно-правових договорів;

4) встановлення суб'єктного складу договору ренти;

5) з'ясування його правової спрямованості – мети;

6) визначення предмету договору ренти та його юридичного змісту, особливостей виконання та способів забезпечення його належного виконання;

7) з'ясування характеру і специфіки цивільно-правової відповідальності сторін за порушення умов договору ренти.

Приклад 4.

Мета й завдання дослідження. *Метою цього дослідження є* виявлення та вирішення комплексу теоретичних та практичних проблем доктрини цивільного права, пов'язаних із визначенням закономірностей та особливостей цивільно-правового регулювання договірних позичкових правовідносин та відповідальності за їх порушення з метою удосконалення положень чинного законодавства України у цій сфері. Для досягнення цієї мети було поставлено такі основні *завдання*:

– дослідити ґенезу цивільно-правового регулювання позичкових правовідносин;

– з'ясувати правову природу договору позички, його місце в системі цивільно-правових договорів та сферу застосування;

– виявити особливості договору позички, у тому числі за допомогою порівняння з іншими цивільно-правовими договорами, спрямованими на передачу майна у користування, а також з іншими безоплатними договорами;

– проаналізувати елементи договору позички;

– висвітлити проблемні питання виконання договору позички й особливості цивільно-правової відповідальності за його невиконання або неналежне виконання;

– на підставі отриманих нових знань щодо об'єкта дослідження запропонувати способи вирішення теоретичних і практичних проблем стосовно цивільно-правового регулювання позичкових правовідносин.

ДОДАТОК Ж

Приклади формулювання об’єкта та предмета дослідження у курсовій роботі

Приклад 1.

Об'єктом дослідження є інститут спадкового договору у цивільному праві України.

Предметом дослідження є правовідносини, які виникають у процесі укладення та виконання спадкового договору.

Приклад 2.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері, що пов’язана із укладенням, зміною, припиненням та розірванням договору довічного утримання (догляду).

Предметом дослідження є договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України.

Приклад 3.

Об’єктом дослідження є цивільно-правові рентні правовідносини, як вольова форма економічних за змістом об’єктивних товарно-грошових рентних відносин.

Предметом дослідження є договір ренти, цивільне законодавство, яким регулюється порядок його укладення, виконання, зміни та припинення, наявна договірна практика, вітчизняна та зарубіжна наукова література.

Приклад 4.

Об’єктом дослідження є цивільні відносини, що виникають при укладенні, виконанні та припиненні договору позички на підставі аналізу вітчизняного цивільного законодавства і законодавства зарубіжних країн, практики його застосування, доктринальних концепцій щодо цивільно-правового врегулювання позичкових правовідносин.

Предметом дослідження є договір позички за Цивільним кодексом України.

ДОДАТОК И

Приклади опису методів наукового пізнання, за допомогою яких здійснювалось дослідження у курсовій роботі

Приклад 1.

Методи дослідження. При здійсненні дослідження використовувалися загальнонауковий діалектичний метод, а також спеціальні наукові методи логічного, системно-структурного та порівняльного аналізу. *Загальнонауковий діалектичний метод* дав можливість виявити місце спадкового договору в загальний системі цивільних правовідносин. Використання *методу логічного аналізу* дозволило виокремити характерні юридичні риси такого правового явища, як спадковий договір. *Метод системно-структурного аналізу* дозволив дослідити взаємозв'язок спадкового договору та інших договорів цивільного права в системі підстав виникнення спадкових правовідносин і тим самим надав можливість з'ясувати спадковий договір поміж інших категорій спадкового права України. На основі *методу порівняльного аналізу* вдалося виявити генезис спадкового договору, спільні та відмінні риси у підходах до правового регулювання відповідних відносин в сучасному українському цивільному праві та інших правових системах.

Приклад 2.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. *Діалектичний метод* як загальний метод наукового пізнання та *історичний метод* дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв’язок і взаємообумовленість, дослідити генезис цивільного законодавства, що регулює договір довічного утримання (догляду) (підрозділ 1.2). Використання *порівняльно-правового методу* дозволило дослідити зарубіжний досвід правового регулювання договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 1.3). *Метод системного аналізу*, а також системно-структурний та формально-логічний методи дали можливість: з’ясувати поняття та сутність договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 2.1), дослідити суб’єктний склад договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 2.2), обґрунтувати потребу в удосконаленні окремих дефініцій з обраної проблематики дослідження: договору довічного утримання (догляду) (підрозділ 2.1), відповідальності за договором довічного утримання (догляду) (підрозділ 3.3). За допомогою *формально-юридичного методу* досліджувалися правові норми Конституції України, чинного Цивільного кодексу України, законів України, які регулюють договір довічного утримання (догляду), з’ясовувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (підрозділи 1.1–3.2). *Структурно-функціональний метод* використовувався для аналізу суб’єктного складу та змісту договору довічного утримання (догляду), порядку укладення, зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), забезпечення виконання та відповідальності за порушення його умов,

формулюванню пропозицій щодо удосконалення цивільно-правового регулювання даних питань (підрозділи 2.2–3.3).

Приклад 3.

Методи дослідження. Договір ренти досліджується в роботі з урахуванням його історичного розвитку, починаючи з аналізу передумов його виникнення в римському приватному праві, подальшому правовому оформленні у французькому, німецькому, швейцарському цивільному праві, цивільному праві дореволюційної Росії, цивільному праві УРСР та в цивільному праві України. Такий детальний історично-порівняльний підхід зумовлений становленням в Україні приватного цивільного права, що вимагає звернення до витоків приватного права та дослідження об'єктивних передумов його становлення й розвитку в різні часи та в різних країнах. Аналіз іноземного й національного законодавства, що стосується правового регулювання договору ренти був проведений за допомогою загальнонаукових методів: – системного, діалектичного, аналітичного, формально-логічного та спеціально-юридичних методів: – історико-юридичного, порівняльно-правового та інших засобів наукового пізнання. За допомогою *системного методу* об'єкт дослідження вивчається й аналізується як єдине ціле, виявляються різноманітні типи зв'язків у його структурі. У процесі застосування *діалектичного методу* узагальнюються й синтезуються нові наукові уявлення в їх взаємозв'язку з накопиченими емпіричними уявленнями цивілістичної науки. На підставі *аналітичного методу* проводиться виявлення динаміки розвитку об'єкту й формулюються певні теоретичні положення. Через призму *порівняльно-правового методу* аналізуються наукові позиції та погляди зарубіжних і українських вчених, а також використовуються закони формальної логіки при розгляді й виведенні цивільно-правових понять, з'ясуванні значення термінології й дефініцій.

Приклад 4.

Методи дослідження. Вважаючи діалектичний метод основним на рівні філософської методології та користуючись принципом взаємодоповнення, для досягнення достовірних і об'єктивних результатів у процесі дослідження було використано загальнонаукові й міждисциплінарні (герменевтичний, структурно-функціональний) і спеціальні (формально-догматичний, порівняльно-правовий) методи наукового пізнання. Так, застосування *діалектичного методу* виявилося в тому, що договір позички розглянуто в розвитку та в органічному взаємозв'язку з іншими цивільно-правовими договорами і насамперед з договором найму (оренди) (підрозділи 1.1 і 1.2). *Метод аналізу* було використано для правової характеристики договору позички (підрозділ 1.3), визначення його предмета (підрозділ 2.2); *метод синтезу* – для дослідження відповідальності сторін договору (підрозділ 3.2). Застосування структурно-функціонального методу, методів класифікації та групування дало змогу визначити місце договору позички в системі цивільно-правових договорів (підрозділ 1.2), а також здійснити систематизацію прав і обов'язків сторін цього договору, встановити істотні умови договору (підрозділ 2.1), з'ясувати види витрат, що можуть

здійснюватися сторонами договору на утримання його предмета (підрозділ 2.3), окреслити систему підстав припинення позичкових відносин (підрозділ 3.1). *Герменевтичний метод* використано для тлумачення окремих положень чинного законодавства, якими визначаються момент укладення договору позички (підрозділ 1.3), вимоги до його сторін (підрозділ 2.1) та предмета договору (підрозділ 2.2). *Формально-догматичний метод* було використано для тлумачення текстів нормативно-правових актів і, зокрема, тексту статей глав 58 і 60 ЦК України (підрозділ 1.2). *Порівняльно-правовий метод* знайшов застосування при зіставленні різних зарубіжних правопорядків у частині регулювання позичкових відносин (підрозділ 1.1).

ДОДАТОК К

Зразок оформлення розділів та підрозділів курсової роботи

РОЗДІЛ 2
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ ЯК РЕГУЛЯТОРА МАЙНОВИХ ВІДНОСИН СТОРІН

2.1 Поняття та правова природа договору довічного утримання (догляду) як регулятора майнових відносин сторін

Текст….
Отже, …..

2.2 Форма та зміст договору довічного утримання (догляду)

Текст….
Отже, …..

ДОДАТОК Л

Приклади формулювання загальних висновків за результатами проведеного у курсовій роботі дослідження

Приклад 1.

У роботі здійснено теоретичне узагальнення правової природи договору позички, визначено його місце в системі цивільно-правових договорів, чинників й особливостей правовідносин з безоплатного користування речами. За результатами проведеного дослідження *зроблено такі основні висновки*.

1. Результати рецепції римського приватного права правовими системами світу виявили декілька ключових моментів. По-перше, договір позички зберіг сутність первинної (материнської) конструкції commodatum; по-друге, конструкція договору позички отримала врегулювання як реальна або як консенсуальна; по-третє, відносини між позичкодавцем і користувачем мають досить високий рівень фактичного зв'язку, що впливає на обсяг прав і обов'язків сторін договору, підстав його припинення і розмежовує елементи правовідносин найму і позичкових правовідносин.

2. У системі договорів з елементом безоплатності, яка в сучасних умовах поповнюється такими новими видами договорів, як договори гуманітарної допомоги, соціального обслуговування, меценацтва, позичка зберігається як самостійний вид договору, який опосередковує не тільки відносини, що складаються у повсякденному побуті між фізичними особами, а й відносини між юридичними особами.

3. Договір позички є «чистою» конструкцією, оскільки не містить конструктивних елементів інших договорів, а також засновується виключно на безоплатних засадах.

4. Не завжди нееквівалентність зустрічного надання свідчить про безоплатність договору.

5. Форма договору позички визначається суб'єктним складом досліджуваних відносин, призначенням і вартістю речі, переданої в тимчасове безоплатне користування.

6. За правилом, при порушенні безоплатних договірних зобов'язань, заснованих на довірчих відносинах, такі міри відповідальності, як відшкодування збитків, не застосовуються. Той факт, що у випадку неповернення користувачем речі після закінчення строку користування нею позичкодавець має право вимагати не тільки її примусового повернення, а й відшкодування завданих збитків, свідчить про те, що відносини добросусідства тяжіють до довірчих відносин, але такими не є.

7. Відсутність чітко визначеного строку дії договору не робить його безстроковим. Часові рамки користування річчю в такому випадку будуть визначатися потребою в ній користувача.

8. Праву безоплатного користування за договором позички властива ознака слідування за річчю.

9. Користувач не має переважного права перед іншими особами на укладення договору позички на новий строк, а у разі продажу речі, переданої у позичку, – переважного права на її придбання.

10. Обґрунтовано доцільність внесення змін до чинного законодавства.

Приклад 2.

У роботі здійснено теоретичне узагальнення договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві України. Проведене дослідження дало можливість сформулювати пропозиції, спрямовані на удосконалення цивільного законодавства.

Найбільш вагомими науковими результатами є такі висновки.

1. Визначено стан наукової розробки питання та методологічні засади дослідження договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві України. Встановлено, що договір довічного утримання (догляду) вже досить тривалий час знаходиться у фокусі наукового вивчення, однак його генезис та розвиток залишаються недостатньо вивченими в українській юридичній науці. Наукові роботи, які побачили світ після уведення інституту довічного утримання (догляду) у вітчизняне цивільне законодавство, були значною мірою зосереджені на розгляді його законодавчих і теоретичних основ. І лише з появою значного масиву джерел судової практики з питань укладення, припинення та розірвання договорів довічного утримання (догляду) з'явилися більш глибокі та комплексні наукові розвідки українських цивілістів. Водночас, встановлено, що у роботах, присвячених даній проблематиці (О.М. Великорода «Договір довічного утримання», 2006 р., Н.Л. Цопіна «Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України, 2018 р.) досліджені лише окремі аспекти правового регулювання договору довічного утримання (догляду).

2. Виокремлено етапи становлення та розвитку інституту довічного утримання (догляду) у цивільному праві України, серед яких: 1) перший період (1922 р. – 1963 р.), що опосередкував становлення інституту довічного утримання (догляду), недоліком якого була фрагментарна правова регламентація договору довічного утримання (догляду) нормами цивільного законодавства СРСР; 2) другий період (1963 р. – 2003 р.), під час якого інститут довічного утримання (догляду) вперше здобув не лише детальну правову регламентацію у цивільному законодавстві УРСР, а й набув практичної реалізації; 3) третій період (2003 р. – до теперішнього часу), за якого норми, що регламентують договір довічного утримання (догляду), приведені у відповідність до сучасних соціально-економічних умов.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід цивільно-правового регулювання договору довічного утримання (догляду). Встановлено, що у різних країнах світу законодавець диференційовано підходить до регулювання відносин із довічного утримання. Зарубіжний досвід теоретично корисний і для українського законодавства, хоча в Україні інститут довічного утримання (догляду) пройшов свій шлях становлення і розвитку. Наявність у вітчизняному цивільному законодавстві норми, згідно із якою, у разі розірвання договору у зв'язку з неможливістю його подальшого виконання набувачем з підстав, що мають

істотне значення, суд може залишити за набувачем право власності на частину майна, з урахуванням тривалості часу, протягом якого він належно виконував свої обов'язки за договором, з позитивного боку характеризує порядок припинення договору довічного утримання в Україні порівняно із положеннями законодавства інших держав, оскільки спрямоване на захист інтересів добросовісних набувачів за договором.

4. Сформульовано поняття договору довічного утримання (догляду) у цивільному праві України. Договір довічного утримання (догляду) – це договір, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача або третю особу, на користь якої укладено договір, утриманням та (або) доглядом довічно.

5. Охарактеризовано договір довічного утримання (догляду) як консенсуальний, відплатний, односторонній з ознаками двостороннього договору та алеаторний (ризиковий) договір.

6. Проаналізовано суб'єктний склад договору довічного утримання (догляду). Обґрунтовано, що сторонами договору довічного утримання (догляду) можуть бути: відчужувач (фізична особа незалежно від віку і стану здоров'я) та набувач (повнолітня дієздатна фізична особа, або юридична особа). Незважаючи на те, що за договором утриманням та (або) доглядом може забезпечуватися також третя особа, автор не вважає її окремою стороною в договорі.

7. Уточнено істотні умови договору довічного утримання (догляду): умови про предмет договору; умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів довічного утримання; умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

8. Встановлено, що предметом договору довічного утримання (догляду) є сукупність дій щодо забезпечення однієї сторони (відчужувача) утриманням та (або) доглядом довічно, а також – передачі іншій стороні (набувачеві) у власність житлового будинку, квартири або їх частини, іншого нерухомого майна або рухомого майна, яке має значну цінність.

9. Визначено, що правові норми, які регулюють порядок укладення договорів довічного утримання, залежно від об'єкта правового регулювання поділяються на: правові норми, що визначають загальні (базові) положення укладення цивільно-правових договорів; правові норми, що закріплюють загальний (традиційний) порядок укладення договорів про передання майна у власність; правові норми, що регламентують спеціальний порядок укладення договорів довічного утримання (догляду); правові норми, що встановлюють додаткові вимоги поряд із загальними правилами укладення договорів довічного утримання (догляду).

10. Встановлено особливості зміни, припинення та розірвання договору довічного утримання (догляду), якими є: можливість припинення договору довічного утримання належним виконанням і у інших випадках, крім смерті відчужувача (зокрема – у разі смерті третьої особи, у випадку, коли договір укладений відчужувачем на її користь); незважаючи на те, що зобов'язання довічного утримання (догляду) нерозривно пов'язане із особою відчужувача, у

окремих випадках допускаються правонаступництво певних процесуальних прав спадкоємцями відчужувача (зокрема, коли відчужувач за життя подав позов про розірвання договору довічного утримання та помер до вирішення справи судом) за умови прийняття ними спадщини в установленому законом порядку; смерть набувача матиме наслідком припинення договору довічного утримання виключно за умови, якщо у набувача немає спадкоємців або вони відмовилися від прийняття майна, переданого відчужувачем; у випадку укладення договору довічного утримання (догляду) на користь третьої особи факт смерті відчужувача не має правоприпиняючого значення, оскільки набувач продовжує виконувати свої обов'язки за відповідним договором.

11. Охарактеризовано засоби забезпечення виконання договору довічного утримання (догляду) та відповідальність за порушення його умов. Визначено доцільність закріплення у вітчизняному законодавстві обов'язку накладення заборони відчуження на будь-яке майно, передане за договором довічного утримання (догляду), шляхом вчинення посвідчувального напису на всіх примірниках договору. Встановлено, що відповідальність за договором довічного утримання (догляду) може бути покладена як на набувача майна, так і на його відчужувача.

12. На підставі проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо удосконалення правового регулювання договору довічного утримання (догляду), а саме пропонується внести зміни до:

– ч. 3 ст. 749 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«Набувач зобов'язаний у разі смерті відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої укладено договір, поховати його (їх), навіть якщо це не було передбачено договором довічного утримання (догляду).

У випадку, якщо договором довічного утримання (догляду) було передбачено обов'язок набувача поховати відчужувача та (або) третю особу, на користь якої укладено договір, договір довічного утримання (догляду) залишається чинним після смерті відчужувача та (або) третьої особи до моменту повного виконання набувачем такого обов'язку.

Якщо частина майна відчужувача перейшла до його спадкоємців, витрати на поховання відчужувача та (або) третьої особи, на користь якої було укладено договір, мають бути справедливо розподілені між ними та набувачем»;

– ч. 1 ст. 752 ЦК України, та викласти її у наступній редакції:

«У разі неможливості подальшого виконання фізичною особою обов'язків набувача за договором довічного утримання (догляду) з підстав, що мають істотне значення, обов'язки набувача можуть бути передані за згодою відчужувача члену сім'ї набувача або іншій особі за їхньою згодою.

У такому випадку право власності на майно, що передається за договором довічного утримання (догляду), переходить до особи, якій передано обов'язки набувача, та підлягає державній реєстрації на підставі двох правовстановлюючих документів: договору довічного утримання (догляду) та договору про заміну набувача».

Приклад 3.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі наукові і практичні результати:

– зроблено висновок, що зародженню і появі договору ренти (приблизно у VIII, XIII віках) посприяли середньовічні звичаї і традиції, за якими право на ренту виникало природно із самого факту користування чужою земельною ділянкою. На подальшу еволюцію змісту і форми договору ренти справили потреби кредитування і потреба обходу законів, що забороняли лихварську діяльність;

– з'ясовано, що мета договору постійної ренти полягає в довгостроковому кредитуванні, а мета договору довічної ренти й усіх його різновидів полягає в перенесенні права власності на майно під забезпечення майбутніх потреб одержувача ренти;

– обґрунтовується, що цивільно-правовим договором є домовленість про вчинення обумовлених дій;

– пропонується удосконалене визначення ренти як періодичного зобов'язання в грошовій або натуральній формі, що має невизначений та довготривалий характер;

– формулюється визначення договору ренти як домовленості, за якою одна сторона (одержувач ренти) з метою одержання рентного доходу передає своє майно у власність другій стороні (платнику ренти);

– на основі особливостей врегулювання договору ренти в чинному ЦК України запропоновано виділяти два види договору ренти: договір безстрокової ренти і строковий договір ренти, різновидом якого у свою чергу є договір довічної ренти;

– стверджується, що підставою виникнення договору ренти є юридичний склад, який складається з волевиявлення сторін договору й передачі майна в підтвердження досягнутої домовленості;

– обстоюється теза про те, що за своєю природою право на ренту є зобов'язальним правом, а не речовим;

– пропонується кваліфікувати договір ренти, якщо його предметом є грошова сума як різновид договору відсоткової позики, а, якщо ним є інше рухоме й нерухоме майно, як різновид договору купівлі-продажу;

– під виконанням договору ренти запропоновано розуміти здійснення платником ренти дій по виплаті ренти, які від нього вправі вимагати одержувач ренти;

– на підставі аналізу юридичного змісту договору ренти зроблено висновок, що в залежності від виду ренти, договір ренти є двостороннім або одностороннім. Двостороннім є договір безстрокової ренти тому, що в ньому завжди передбачається наявність умови про односторонню відмову платника ренти від договору безстрокової ренти (ст. 739 ЦК). Одностороннім є договір довічної ренти тому, що його мета полягає у забезпеченні майбутніх потреб одержувача ренти, від чого, на наш погляд, правила про односторонню відмову від договору довічної ренти застосовуватись не можуть;

– зауважується, що припинення договору ренти шляхом викупу ренти варто розглядати як різновид відступного.

Приклад 4.

За результатами проведеного дослідження здійснено теоретичне узагальнення правової природи договору позички, визначенні його місця в системі цивільно-правових договорів, чинників й особливостей правовідносин з безоплатного користування речами. За результатами проведеного дослідження зроблено такі основні висновки.

1. Результати рецепції римського приватного права правовими системами світу виявили декілька ключових моментів. По-перше, договір позички зберіг сутність первинної (материнської) конструкції commodatum; по-друге, конструкція договору позички отримала врегулювання як реальна або як консенсуальна; по-третє, відносини між позичкодавцем і користувачем мають досить високий рівень фактичного зв'язку, що впливає на обсяг прав і обов'язків сторін договору, підстав його припинення і розмежовує елементи правовідносин найму і позичкових правовідносин.

2. У системі договорів з елементом безоплатності, яка в сучасних умовах поповнюється такими новими видами договорів, як договори гуманітарної допомоги, соціального обслуговування, меценацтва, позичка зберігається як самостійний вид договору, який опосередковує не тільки відносини, що складаються у повсякденному побуті між фізичними особами, а й відносини між юридичними особами.

3. Договір позички є «чистою» конструкцією, оскільки не містить конструктивних елементів інших договорів, а також засновується виключно на безоплатних засадах.

4. Не завжди нееквівалентність зустрічного надання свідчить про безоплатність договору.

5. Форма договору позички визначається суб'єктним складом досліджуваних відносин, призначенням і вартістю речі, переданої в тимчасове безоплатне користування.

6. За правилом, при порушенні безоплатних договірних зобов'язань, заснованих на довірчих відносинах, такі міри відповідальності, як відшкодування збитків, не застосовуються. Той факт, що у випадку неповернення користувачем речі після закінчення строку користування нею позичкодавець має право вимагати не тільки її примусового повернення, а й відшкодування завданих збитків, свідчить про те, що відносини добросусідства тяжіють до довірчих відносин, але такими не є.

7. Відсутність чітко визначеного строку дії договору не робить його безстроковим. Часові рамки користування річчю в такому випадку будуть визначатися потребою в ній користувача.

8. Праву безоплатного користування за договором позички властива ознака слідування за річчю.

9. Користувач не має переважного права перед іншими особами на укладення договору позички на новий строк, а у разі продажу речі, переданої у позичку, – переважного права на її придбання.

10. Обґрунтовано доцільність внесення змін до чинного законодавства.

ДОДАТОК М

Зразок оформлення переліку джерел посилання

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 10.05.2026).

2. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції : Закон України від 14.01.2000 №1393-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-14#Text (дата звернення: 10.05.2026).

3. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Договірне право. Львів : ПАІС, 2020. 464 с.

4. Спасибо-Фатєєва І. В. Цивільне право (особлива частина) : навчальний посібник. Київ : Видавництво «ЕКУС», 2022. 640 с.

5. Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2022. 540 с.

6. Цопіна Н. Л. Щодо умов належного виконання договору довічного утримання (догляду) в умовах гібридної війни. *Сучасна цивілістична наука в умовах гібридної війни* : матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2017 р.). Київ, 2017. С. 234–235.

7. Цопіна Н. Л. Договір довічного утримання (догляду): питання правової характеристики. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. №6-1. С. 122–126.

8. Цопіна Н. Л. Майно як об’єкт договору довічного утримання. *Юридична Україна*. 2017. №7-8. С. 21–27.

9. Цопіна Н. Л. Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2018. 20 с.

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Болокан Інна Вікторівна

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО (ОСОБЛИВА ЧАСТИНА)

Методичні рекомендації до написання курсової роботи для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Право» освітньо-професійної програми «Право»

Рецензент *Н.В. Верлос*
Відповідальний за випуск *Д.О. Єрмоленко*
Коректор *І.В. Болокан*